

KUML 2001

Årbog for Jysk Arkæologisk Selskab

Register 1981-2000

With summaries in English

I kommission hos Aarhus Universitetsforlag

Museer i oprør

Provinsmuseerne og Nationalmuseet i en brydningstid

Af NIELS LØGAGER NIELSEN

Nationalmuseet i København har sit idéhistoriske udspring i rationalismens praktiske livsopfattelse og naturforskning, romantikkens ideale åndsliv og de nationalistiske strømninger i Europa under napoleonskrigene. Fysisk bidrog Det kgl. Kunstkammer med genstande til grundlæggelsen, og praktisk medvirkede en række personligheder i tidens løb med opbyggelsen af Danmarks nationale museum.

Den første af disse var Rasmus Nyerup, der på sin antikvariske fodrejse i 1805 kunne iagttage, hvorledes fortidsminderne rundt om i landet led ubodelig skade. Året efter udkom hans skrift, der var et resultat af rejsen: "Oversyn over Fædrelandets Mindesmærker fra Oldtiden, saaledes som samme kan tænkes opstillet i et tilkommende National-Museum", og året efter var Den kgl. Kommission til Oldsagernes Opbevaring en kendsgerning.

Rasmus Nyerup og oldsagskommissionens hovedopgaver var først og fremmest at lave fortegnelser over landets jordfaste oldsager samt at få registreret og ordnet de oldsager, der fandtes i det gamle kunstkammer, og de ting, der efterhånden kom ind. Samlingen fik plads på loftet over Trinitatis kirke.

I 1816 blev Nyerup afløst som oldsagskommissionens sekretær af den unge Christian Jürgensen Thomsen der som købmand og grosserer var det praktiske livs mand.¹ Uden nogen form for akademisk uddannelse eller formel skoling blev han efter nogen diskussion i kommissionen valgt til dens sekretær. Hans eneste bagage var en brændende interesse for kunst og numismatik.²

Thomsen var ophavsmand til oldtidens tredeling i sten-, bronze- og jernalder. Samtidig bragte han med nyopstillinger og systematisering orden i det kaos, oldsagerne hidtil havde befundet sig i på Trinitatis kirkeloft. Men det, han først og fremmest huskes for, var hans evne til at fortælle offentligheden om sine kære oldsager. De fleste kender Magnus Petersens tegning af "gamle Thomsen", der i Oldnordisk Museum er i færd med at lægge en tung guldring om en ung piges hals, imens han for-

klarer om oldsagerne. Thomsen var den mundtlige fremstillings mester, og i sin lange karriere som museumsmand ikke meget skrivende. Sådan blev C.J.Thomsen en institution i det københavnske kulturliv. De offentlige rundvisninger var så populære, at de efterhånden blev en alt for stor arbejdsbyrde for Thomsen, så han måtte ty til en trykt vejledning som supplement.

Thomsens forhold til den spirende folkelige interesse for oldtiden og deraf følgende oprettelse af provinsmuseer var venlig og positiv i alle de år, han virkede indenfor dansk museumsvesen.³

På trods af flere flytninger af samlingerne, først fra Trinitatis kirkes loft til Christiansborg i 1832 og derfra til Prinsens Palæ i 1855 efterlod han ved sin død i 1865 en velordnet arv til sin elev og efterfølger, J.J.A. Worsaae.⁴

Worsaae var godt forberedt på opgaven, da han i 1865 overtog Thomsens stilling som leder af Oldnordisk Museum. Allerede som dreng havde han foretaget udgravninger på sin hjemegn omkring Vejle, og efter studentereksamen 1838 tog han til København, hvor han blev ulønnet assistent på Oldnordisk Museum.

Worsaae var den konfliktsky Thomsens diametrale modsætning. Han var polemisk anlagt og påviste allerede i en ung alder, at ældre forskeres sammenkædning af sagnoverleveringer og oldsagsfund var baseret på ukorrekte tolkninger. Han vandt europæisk berømmelse ved at opdele Thomsens tre tidsperioder i mindre afsnit samt give arkæologien et videnskabeligt image ved at iagttage og sammenligne genstandsgrupper fremfor blot at indsamle og beskrive genstandene.⁵

I sit forhold til provinsmuseerne var Worsaae på linie med Thomsen. I 1884 skrev han i en artikel i "Nordisk Tidsskrift för vetenskap, kunst och industri" om ordningen af de arkæologiske museer, at kun de mest karakteristiske stykker burde udstilles på Oldnordisk Museum, mens resten kunne hengemmes i skuffer eller anvendes på anden måde for eksempel til fordeling til provinsmuseerne.⁶

Hvor Thomsen var den vidtfavnende, folkelige og begavede borger i enevældens sidste periode, Worsaae den elegante verdensmand og videnskabsmand, der forstod at begå sig på de bonede gulve, var Sophus Müller snarere den ophøjede, ofte ensomme videnskabsmand og administrator, der fra sin plads i Prinsens Palæ kom til at dominere dansk museumsliv i 36 år.

Hvem var Sophus Müller?

Sophus Müller blev født i København den 24. maj 1846, og han døde samme sted den 24. februar 1934. Han var fra 1892 til 1921, altså i næsten 30 år, leder af Nationalmuseets 1. afdeling, der ved omorganiseringen

Fig. 1. Jens Winther fra Langelands Museum havde et alt andet end hjerteligt forhold til Sophus Müller. Faktisk tilintetgjorde han hele sin korrespondance med Müller, fordi han mente, at hvad der havde været imellem dem, ikke kom andre ved. Kalenderen er fra Winthers forretning med en velplaceret opfordring til landboerne om at holde øje med oldsager, strategisk anbragt i pløjesæsonen i september. – Original: Nationalmuseet. Danske afdeling.

Jens Winther from Langeland and Sophus Müller were not the best of friends. This was probably reflected in their correspondence, which Winther destroyed as he found it too personal. The calendar from Mr. Winther's shop is calling on the farmers to be on the lookout for artefacts during the ploughing season.

i 1892 kom til at omfatte den danske oldtid, Etnografisk Museum og Antiksamlingen.

I sine år som leder af 1. afdeling var han ubestridt dansk arkæologisk førstemand og en værdig arvtager til Christian Jürgensen Thomsen og J.J.A. Worsaae. Men han var også en omstridt personlighed, sjældent elsket, og måske ofte hadet.

Sophus Müller var en helt anden personlighed end sine forgængere. “Åndsaristokrat”, “stridsmand”, “konservativ” og “imperatorisk” er nogle af de udtryk, der er blevet hæftet på Sophus Müller (fig. 1).

Han blev født ind i en gammel københavnsk slægt, der bestod af embedsmænd, kunstnere og videnskabsmænd, og talte personligheder som oldefaderen, stempelpapirforvalter Fr. Adam Müller, der er mere kendt som skaberen af den kobberstiksamling, der går under navnet “Det Müllerske Pinacothek”, bedstefaderen Peter Erasmus Müller, biskop og historiker, og faderen Ludvig Müller, der var numismatiker og direktør for Mønt- og Medaillesamlingen og Antiksamlingen.

Worsaae var allerede i ungdommen interesseret i arkæologi. Det var Sophus Müller ikke. Først efter studentereksamen i 1864 og immatrikuleringen ved Københavns Universitet fik han interesse for faget ved at følge de to ugentlige forelæsninger om nordisk oldtid, som Worsaae siden 1855 havde holdt. Selv hævdede han i 1880, at interessen først blev vakt efter embedseksamen i 1871 ved læsning af Charles Lyell's bog: *The antiquity of man*.⁷

Under alle omstændigheder gik der kun få måneder efter afsluttet embedseksamen den 19. juni 1871, før Sophus Müller begav sig ud på sin første store rejse i arkæologiens tjeneste. Målet var den internationale arkæologiske kongres i Bologna, og hans rejsefælle var ingen ringere end dansk arkæologis nestor, J.J.A. Worsaae.⁸

Ved kongressen fik Müller lejlighed til at stifte bekendtskab med en række af Danmarks og Skandinavien mest kendte arkæologer, således Conrad Engelhardt, der på det tidspunkt var ansat ved Oldnordisk Museum og desuden var sekretær for Oldskriftselskabets oldsagsafdeling, en post Sophus Müller overtog ved Engelhardts død 10 år senere, orientalisten Valdemar Schmidt, der ligesom Sophus Müller deltog i en af brygger Jakobsen udrustet ekspedition til Grækenland 1887, og Japetus Steenstrup, Worsaaes ihærdige modstander i spørgsmålet om stenalderens deling.⁹

Fra Sverige kom Hans Hildebrand, der netop i foråret 1871 var blevet 1. amanuensis ved museet i Stockholm, og som senere (1879) blev Sveriges rigsantikvar, og Oscar Montelius, der fulgte i Hans Hildebrands fodspor som 1. amanuensis ved Stockholmersmuseet 1880, 1888 blev professor ved Statens historiske Museum og 1907 (efter Hans Hildebrand) rigsantikvar. Det var Oscar Montelius, som Sophus Müller senere førte faglige videnskabelige diskussioner med, navnlig om inddelingen af bronzealderen, som Montelius opdelte i 6 afsnit, hvilket Müller opponerede imod, og først så sent som 1914 erkendte rigtigheden af. Desuden kritiserede Müller den af Montelius opstillede typologiske metode og advarede mod brugen af metoden til opstilling af forhistoriske udviklingsforløb efter oldsagernes type.¹⁰

Fra Tyskland kom frøken Mestorf, identisk med Johanna Mestorf fra Schleswig-Holsteinisches Museum Vaterländischer Altertümer i Kiel. Det var et bekendtskab den ellers tyskfiendtlige Sophus Müller satte særlig højt, efter hvad hans datter senere fortæller i sine erindringer: "Og vi overværer Besøgene af norske, svenske og tyske Arkæologer, de sidste ventede med en vis Uro for, hvordan Samværet skal forløbe, undtagen naar det gælder Fräulein Mestorf fra Kiel, som Far placerer i en Særklasse for højtagtede".¹¹

Det var altså en regulær dannelsesrejse, Müller her foretog. Ikke alene fik han lejlighed til at stifte bekendtskab med en række af Europas store

museer, ovenikøbet med en sagkyndig leder som Worsaae, men han knyttede også kontakter til en række mennesker, der senere skulle blive hans fagfæller, både fra Norden og resten af Europa. Desuden knyttede han nære bånd til Worsaae, en forbindelse, der nærmest kan betegnes som et lærer-/elevforhold.

Mackeprang talte således ved mindefesten for Müller i Oldskriftselskabet i 1934 om Müllers syn på Worsaae: "Han følte sig helt som Worsaaes Lærling, senere som hans Arvtager. Livet igennem bevarede han den største Ærbødighed, Beundring og Hengivenhed for denne straalende Personlighed, der for ham stod som Grundlæggeren af den forhistoriske arkæologiske Videnskab". Det nære forhold understreges af, at Sophus Müller i sin indledning til den mindetale, han holdt over Worsaae ved Oldskriftselskabets møde i november 1885, frasagde sig ethvert forsøg på at udtale sig kritisk om Worsaae med henvisning til, at han havde stået ham for nær.¹²

Men Müller var ikke blot Worsaaes elev, han gik også i brechen for ham i de angreb, der fra tid til anden blev rettet mod ham, både før og efter hans død, for eksempel af Japetus Steenstrup, der i 1848 bl. a. sammen med Worsaae havde siddet i den komite, der havde til formål at undersøge de såkaldte "køkkenmøddinger". Ved disse undersøgelser kom Worsaae frem til en tvedeling af stenalderen, en opfattelse der fandt hård og langvarig modstand hos Steenstrup. Efter Worsaaes død blev problemet atter bragt på bane af Steenstrup, men med artiklen: Den gamle Strid mod Stenalderens Tvedeling fra 1890 forsvarede Müller Worsaae.¹³

Ved Worsaaes død i 1885 blev C.F. Herbst udnævnt til leder af Oldnordisk Museum, medens Sophus Müller rykkede frem fra assistent til inspektør. Herbst var imidlertid en ældre mand på 67 år, da han blev udnævnt, så det var klart, at hans periode ville blive kort. Meget tyder da også på, at det var Sophus Müller, der var den egentlige primus motor på museet i den periode, ihvertfald hvad provinsmuseerne angår. Det menes således at have været ham, der var arkitekten bag den af Herbst underskrevne udtalelse af 23. oktober 1885, der lå til grund for ministeriets betænkning af 26. april 1887 om forholdet mellem provinsmuseerne og Oldnordisk Museum.¹⁴

Det er uden tvivl i disse år, Sophus Müller fik sin træning i administration, idet han i udstrakt grad blev benyttet til forhandlinger med provinsmuseerne, bl.a. ved det meget vigtige møde d. 22. maj 1887 i Aalborg. Det var således en velskolet mand, både fagligt og administrativt, der var klar til at overtage direktørposten, da Herbst i 1892 gik af.

Ved lederskiftet blev Oldnordisk Museum nu omdøbt til Nationalmuseet og delt i to afdelinger med hver sin direktør, Sophus Müller kom til at lede 1. afdeling, medens Henry Petersen blev leder af 2. afdeling, der omfattede middelalder og renaissance. De to var de eneste i landet med

en doktorgrad i dansk forhistorie. Samtidig fik Sophus Müller overdraget hvervet med at føre tilsyn med provinsmuseerne, hvilket medførte, at han hvert år måtte foretage en inspektionsrejse rundt til alle de af landets museer, der modtog statsstøtte.

I de næste 29 år styrede han Nationalmuseet med fast hånd og ikke altid til alle medarbejdernes tilfredshed. Hans datter skriver således om ham: "Hans Personligheds Særpræg og hans Væsens Elan kan vække Medarbejdernes modvillige Beundring, men de fleste af dem elsker ham ikke."¹⁵

En af dem, der ikke befandt sig godt under Müllers ledelse, var Georg Sarauw, der i 1894 blev knyttet til Nationalmuseet som naturvidenskabelig assistent, men som 1911 forlod museet, efter sigende, fordi hans selvstændige natur ikke kunne finde sig til rette.

Andre blev skræmt væk, allerede inden de havde fået foden indenfor. Det gjaldt således Frederik Poulsen, den senere leder af Glyptoteket, der i sine erindringer beskriver sit møde med Sophus Müller, da han i 1899 umiddelbart efter sin embedseksamen søgte ansættelse på Nationalmuseets antiksamling. På Müllers spørgsmål, om han var stolt af sit fag (filologi), glad for universitetets traditioner, ønskede at udvikle sig og blive videnskabsmand, bl.a. ved studierejser, svarede Poulsen bekræftende, og det fik Müller til at nægte ham ansættelse med den begrundelse, at han skulle ofre sig helt og fuldt for sit arbejde på museet, og desuden havde Müller en mand på museet, der var hans favorit, fordi han, skønt alt andet end begavet, havde den tjenerånd, Müller forlangte af sine medarbejdere. Denne favorit havde imidlertid ingen embedseksamen, og for at drille Müller indsendte Poulsen, der naturligt nok var blevet rasende over den behandling, han var blevet udsat for, en ansøgning, så Müller måtte kæmpe i ministeriet for at få sin kandidat trumfet igennem.¹⁶

Da han i 1921 trak sig tilbage fra direktørposten, karakteriserede Politiken ham således: "Men Dr. Müller har tillige været en glimrende Administrator. Har hans Principer for Ledelsen af det ham underlagte Museum maaske til Tider kunnet synes lidt gammeldags, saa kan det paa den anden Side ikke nægtes, at han har styret Museet med fast og myndig – nogle mener *for* myndig – Haand, og han har altid haft den mønsterværdigste Orden i sine Sager" (fig. 2).¹⁷

Hans datter skrev om hans tilbagetræden, at det var uoverkommeligt svært for ham at forlade sin stilling. Til sin ældste søn skrev han: "Du kan lige saa godt sige til mig, at jeg skal dø paa Fredag".¹⁸

De sidste år af sin direktørperiode udgav han de første 2 bind af et trebindsværk om oldtidens kunst. I 1918 om stenalderen, 1921 om bronzealderen og endelig 1933 om jernalderen. Det blev den værdige afslutning på Sophus Müllers virke som arkæolog. Han døde kort efter, den 24. februar 1934, efter få dages sygdom.¹⁹

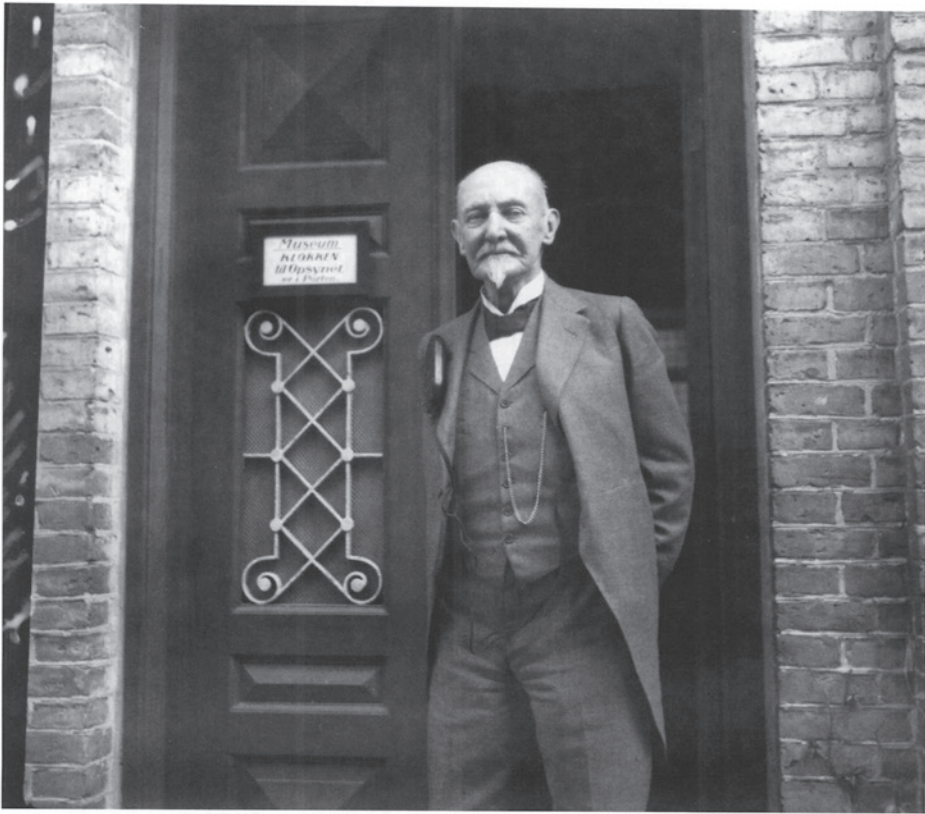

Fig. 2. En aldrende Sophus Müller på trappen op til det museum i provinsen, hvor han formentlig befandt sig bedst, når han var på inspektion, nemlig Vendsyssel historiske Museum. Billedet er udateret, men måske fra omkring 1920. – Foto: Vendsyssel historiske Museum.

An ageing Sophus Müller on the stairs to the very museum where he felt most comfortable during his inspection travels in the province, the Vendsyssel Historical Museum. The photo is from c.1920.

Sophus Müller og provinsmuseerne

I slutningen af august måned 1885 ansøgte Aalborg Historiske Museum Ministeriet for Kirke- og Undervisningsvæsenet om at måtte få et årligt statstilskud på 2000 kr. Museets formål med ansøgningen var dels at skaffe midler til at modvirke opkøbet og eksporten af oldsager, dels at få finansieret egne udgravninger i museets opland samt at få kyndig bistand fra hovedstaden til ordning og opstilling af nye genstande. Museet tilbød i den forbindelse en bytteordning med Det kgl. Museum for de nordiske Oldsager i København (i daglig tale Oldnordisk Museum).

Ansøgningen slutter med et efterskrift om, at afdøde kammerherre

Worsaae bifaldt planen og ville have støttet den med sin vægtige anbefaling. Tanken om et statstilskud til museet var altså ikke ny, men blev højaktuel i forbindelse med Worsaaes pludselige død 14 dage tidligere.²⁰ Men nu faldt det altså i Worsaaes efterfølger C.F. Herbsts lod at udforme den udtalelse til ministeriet, som en sådan ansøgning fordrede. Det blev en meget lang redegørelse om provinsmuseernes stilling i det hele taget, underskrevet af den aldrende Herbst, men sandsynligvis udformet af Sophus Müller, nyudnævnt inspektør på Oldnordisk Museum.

Udtalelsen er dateret den 23. oktober 1885 og er udpræget centralistisk i sit indhold. Provinsmuseerne blev henvist til de udelukkende belærende og opdragende opgaver, absolut uden videnskabelig funktion. Hertil havde man Oldnordisk Museum i København, der burde forblive landets eneste videnskabelige samling. Forfatteren henviste til udlandet, hvor man havde splittelse og rivalisering og med anerkendelse så på de danske forhold. Han kunne dog ikke tilbagevise det berettigede i, at museet fik støtte til modvirkelse af eksporten af oldsager, og ligeledes var det klart, at provinsmuseerne med deres større lokale kontakt til befolkningen havde en funktion som mellemlid mellem disse og museet i København, så på dette grundlag ville man støtte andragendet, men på visse betingelser:

1. Oldnordisk Museum skulle føre tilsyn 1-2 gange årligt for at se, hvad tilskuddet var blevet brugt til og i samråd med den lokale bestyrelse afgøre, hvad de kunne beholde, og hvad der af videnskabelige grunde skulle afgives til Oldnordisk Museum. Godtgørelse kunne ikke ydes i andre oldsager, da provinsmuseernes hastige udvikling gjorde det umuligt for Oldnordisk Museum at supplere med noget, man ikke havde i forvejen.²¹
2. Uenighed om afgivelser skulle indbringes for Oldnordisk Museums direktør til afgørelse.
3. Den tilsynshavende skulle yde en vis vejledning med indkøb, opstilling, nummerering, protokolføring o. lign. og gribe ind, hvis museets ledelse forsøgte disse ting. Tilskuddet måtte ikke anvendes til inventar, opsyn, rengøring, osv.
4. Udgravninger af navnlig truede mindesmærker kunne ske for overskydende støtte, under Oldnordisk Museums ledelse, også med hensyn til afgivelser.
5. Oldnordisk Museum skulle yde videnskabelig støtte til provinsstillingerne, f.eks. til bestemmelse af nyerhvervelser, meddelelser om videnskabelige resultater, mulig afgivelse af genstande af ringere videnskabelig værdi samt anskaffelse af faksimiler.

Ydermere burde støtten tildeles alle landets provinsmuseer, dvs. Ålborg, Viborg, Randers, Århus, Ribe, Odense og evt. Maribo, dog kun med 1000 kr. hver.²²

Udtalelsen gav i første omgang ikke anledning til nogen reaktion fra provinsmuseernes side. Først da Sophus Müller i august 1886 rejste rundt til museerne og opfordrede dem til at søge støtte, samtidig med at han agiterede for dannelse af en museumsforening, kom der skred i sagen. I løbet af vinteren 1886–87 arbejdede Sophus Müller videre med planerne om en museumsforening med tilhørende blad, men da hans forslag til vedtægter blev kendt, vakte de stærk foruroeligelse blandt provinsmuseerne.²³

I begyndelsen af februar skrev Aalborg-museets formand, hospitalsforstander Barfod, til apoteker Lotze fra museet i Odense og foreslog et fællesmøde den 13. februar i Aalborg. I brevet beskrev han de anker, man i Aalborg havde mod planen: frygt for at miste selvstændighed og handlefrihed til den påtænkte overbestyrelse i København, og desuden var vedtægterne uklare med hensyn til den lokale bestyrelses kompetence. Lotze svarede positivt på Barfods henvendelse. Det var ikke Barfods hensigt at indbyde Müller, men det fik Lotze forhindret, og efter mange problemer, blandt andet et udbrud af skarlagensfeber i Barfods hjem, blev mødet fastsat til søndag den 22. maj 1887 hos Barfod i Aalborg.²⁴

Inden mødet i Aalborg kom i stand, udsendte Ministeriet for Kirke- og Undervisningsvæsenet den 26. april en betænkning om forholdet mellem provinsmuseerne og Oldnordisk Museum, der hovedsagelig byggede på udtalelsen fra oktober 1885.

Men nu var provinsmuseernes opmærksomhed om sagen blevet vakt, og efter et par ugers tøven skrev apoteker Lotze et brev til Herbst, hvori han redegjorde for de betænkeligheder, betænkningen havde vakt i provinsmuseernes bestyrelser. Han anførte, at udbuddet af almindelige oldsager var rigeligt og billigt, og de sjældnere ting skulle under alle omstændigheder – og med fuld ret – indsendes til Oldnordisk Museum. Det samme gjaldt for udgravninger, og hvilken gavn ville man så få af statstilskuddet, spurgte han. Han undrede sig også over det forhold, at private uhindret kunne foretage udgravninger, medens det blev forbudt for provinsmuseernes folk, der dog besad nogen sagkundskab.

Lotze kunne heller ikke lide ordet “tilsyn”. Selv om han ikke var i tvivl om, at det ville blive udøvet “på en liberal og urban Maade”, ville han dog gerne have det erstattet med en blødere formulering. Derimod anerkendte han helt og fuldt afleveringspligten.²⁵

Det første fællesmøde

Mødet, der skulle blive det første fællesmøde i den danske museumsverden, blev indledt om morgenen søndag den 22. maj 1887 med et separatmøde, som Sophus Müller ikke deltog i. Der var mødt repræsentanter fra alle syv provinsmuseer. Fra Odense apoteker Lotze, fra Maribo Waar-

Fig. 3. Der findes desværre ingen billeder fra museums-mødet i Aalborg i 1887. Her er det museets halve bygning fra 1878, fotograferet kort før udvidelsen i 1893. – Foto: Aalborg Historiske Museum.

Unfortunately, no photos exist from the museum meeting in Aalborg in 1887. The Aalborg museum building on the photo was erected in 1878. The photo was taken in 1893, shortly before the building was extended.

søe og Schrøder, fra Ribe overlærer Kinch, fra Århus overretssagfører Kjer, fra Viborg etatsråd Bruun og fra Randers lærer Andersen foruden værten, hospitalsforstander Barfod, og overlærer Østergaard, Ålborg.

Som netop nævnt var det det første store møde mellem samtlige provinsmuseer. Før den tid havde kontakten mellem museerne været sporadisk, således kendte Barfod ingen i bestyrelserne for Maribo- og Ribesamlingerne i forvejen (fig. 3).²⁶

Mødet var meget uformelt. Der var ikke udarbejdet nogen dagsorden, og den eneste, der mødte med et konkret forhandlingsoplæg, var Lotze. Efter at have udtalt frygt for at komme i et afhængighedsforhold til Oldnordisk Museum foreslog han et samlet svar fra museerne, byggende på et af to følgende forslag: 1. Statstilskuddet på 1000 kr. deles lige over, hvorefter den ene halvdel brugtes på den måde og med de betingelser, ministeriet havde opstillet i betænkningen af 26. april, og resten anvendtes frit, eller 2. Hele beløbet må anvendes på lempeligere vilkår, navnlig byggende på et loyalt tillidsforhold mellem Oldnordisk Museum og provinsmuseerne.

Han ankede desuden over vendingen “Samlingen stilles under Tilsyn...”, han ville foretrække at bygge på et loyalt tillidsforhold, og som Kjer be-

mærkede, var der ingen uenighed om, at den videnskabelige samling burde være i København. Lærer Andersen fra Randers, Kjer fra Århus og Bruun fra Viborg oplyste, at disse samlings love allerede indeholdt en bestemmelse om, at videnskabelige genstande skulle afleveres. Kjer og Bruun nærede ingen betænkeligheder ved afleveringspligten, deres erfaring sagde, at Oldnordisk Museum ikke tog meget. Det var altså ikke her, problemerne lå.

Derimod var der vrede og uro, navnlig fra Lotze, Østergaard og Bruun, over at provinsmuseerne skulle stilles under tilsyn fra København. Man frygtede at blive afhængig af Oldnordisk Museum. Østergaard fra Aalborg-museet hævdede, at ministeriet kunne føre den nødvendige kontrol ved at nægte museerne tilskuddet.

Usikkerhed herskede der omkring anvendelsen af de 1000 kr. Flere talere ville vide, om man måtte bruge det til andet end oldsager. Et par museers repræsentanter gav udtryk for, at de *måtte* have de 1000 kr., så de turde ikke vove sig ud i for meget, hvilket fik Lotze til at fremkomme med en beroligende udtalelse om, at der naturligvis ikke skulle stilles fordringer til ministeriet, kun en ærbødig henstilling, godkendt af Sophus Müller. Til slut enedes man om, at mødet skulle munde ud i en fælles udtalelse til ministeriet samt at vælge Lotze til ordfører overfor Sophus Müller.

Man drøftede også den planlagte museumsforening på mødet, hvor Østergaard refererede de betænkeligheder, man i Aalborg havde til projektet: lovene var for vidtløftige og uklare, frygt for, at fællesbestyrelsen blev en overbestyrelse oven i købet med hele tre medlemmer i København. Derimod var man positiv overfor det påtænkte blad. Alligevel enedes man om at lade sagen hvile. Den påtænkte forening blev da heller aldrig realiseret.²⁷

Til slut bestemte man på basis af de anker, Lotze havde nedskrevet mod ministeriets skrivelse, at slutte mødet med at nedsætte et udvalg, bestående af Lotze, Kjer og Barfod samt Sophus Müller, der endnu ikke var mødt, til at udarbejde en henstilling til ministeriet.

Forsamlingen beså nu museet, hvor Sophus Müller indfandt sig i mellemtiden. Kl. 11.30 spiste man fælles frokost hos Barfod, og kl. 13.30 samledes man til fællesmøde på dennes kontor. Barfod bød velkommen, og af de to sager, der var på programmet, museumsforeningen og ministeriets skrivelse, ville man tage sidstnævnte først. Herefter fik Lotze ordet. Han takkede for statstilskuddet, men nævnte, at betingelserne havde fremkaldt betænkeligheder i provinsmuseerne, hvilke han havde redegjort for i det brev, han 14. maj havde sendt Herbst. Han udtalte desuden frygt for, at de private bidrag ville mindskes, hvis man fik statstilskud. Han efterlyste en udvidelse af retten til at bruge statstilskuddet, så man ikke blot kunne købe oldsager for det, og han udtrykte protest mod, at museerne

skulle under tilsyn. Et loyalt tillidsforhold måtte være nok. Endelig fremkom han med sit i separatmødet fremsatte forslag om deling af de 1000 kr. i to halvdele eller 1000 kr. på lempeligere vilkår. Herefter fik Sophus Müller ordet og kom med et længere indlæg i sagen.

Det havde, sagde han, været en fejl, at man ikke fra begyndelsen havde haft en mere fast forbindelse til Oldnordisk Museum. Han havde set uheldige eksempler på separatisme og fjendskab museerne imellem i udlandet, hvilket man heldigvis ikke havde herhjemme endnu. Han plædede for samarbejde for at styrke museerne: Oldnordisk Museum havde brug for provinsmuseerne til at få støtte i befolkningen, og provinsmuseerne ville blive styrket ved ikke udelukkende at være afhængige af en tilfældig personlighed i bestyrelsen.

Han erkendte, at ministeriets skrivelse af 26. april var uheldig. Den bar præg af at være gået gennem ukyndige hænder og havde også gjort et ubehageligt indtryk i Oldnordisk Museum, men han lovede, at museet ville administrere bestemmelserne lempeligt. Med hensyn til tilsynet skulle det ikke være et kontrolorgan, men en elskværdig rådgivning.

Med hensyn til afgivelse af oldsager fik han forsamlingens klare tilkendegivelse af, at der ikke var nogen uenighed her. Oldnordisk Museum ville være elskværdig i sin magtudøvelse, men man havde et eksempel på, at man var blevet nægtet en genstand, derfor måtte man have paragraffer. Bestemmelsen om protokolføring var skrevet af en ukyndig, der ikke var inde i museumsforhold.

Der var uro om anvendelsen af de 1000 kr., hvilket Sophus Müller godt forstod, men han mente også, at beløbet skulle kunne anvendes til indkøb af genstande fra forholdsvis nyere tid, men f.eks. ikke til mønter. Angående udgravninger var bestemmelsen nærmest indsat for det tilfælde, at provinsmuseerne ikke rådede over gode kræfter. Oldnordisk Museum var helst fri for at foretage udgravninger.

Til slut understregede han, at bestemmelserne ikke var indført for at kontrollere provinsmuseerne, men for at få et samarbejde i gang. Lotze undrede sig over, at provinsmuseerne skulle bindes så stramt, når man ikke havde nogen kontrol med findere, opkøbere og spekulanter, der dog var langt farligere, og han fandt den kategoriske form i betænkningen ubehagelig. Han gentog også den frygt, der var for at miste de private bidrag, hvis man fik statstilskud, hvortil Sophus Müller svarede, at det var museernes egne fejl, hvis det skete, men at han iøvrigt anså det for en fordel at få statsstøtten.

Kjer fra Århus kom med det måske skarpeste indlæg i debatten. Efter først at have udredt, hvorledes hans skepsis overfor betænkningen først var vokset frem, efter at han havde fået kontakt med de andre provinsmuseer, fremkom han med det eneste argument, der havde form af en regulær trussel overfor Oldnordisk Museum: hvis provinsmuseerne begyndte

at arbejde på egen hånd, kunne det skade Oldnordisk Museum, der ellers hidtil havde haft gavn af det samarbejde, der havde eksisteret. Østergaard fra Aalborg tilsluttede sig Kjer, idet han fremhævede, at Oldnordisk Museum forlangte tillid uden at give noget til gengæld. Hertil svarede Müller, at tilliden var et anliggende mellem provinsmuseerne og ministeriet, der gav pengene.

Østergaard nævnte, at der var eksempler på, at tilskuddet blev givet uden anden kontrol end regnskabsaflæggelsen og giverens magt til at nægte modtageren tilskuddet.

Så drøftede man mulighederne for at ompostere dele af de 1000 kr., hvis man fik brug for flere penge til administration, hvilket Müller ikke mente ville volde problemer. Det afviste Bruun, der af erfaring vidste, at en ministeriel revision var yderst smålig. Desuden ville han vide, hvad der skete, hvis et provinsmuseum ønskede at træde ud af ordningen: kom man så til at aflevere de genstande, der var købt for tilskuddet? Til dette spørgsmål svarede Müller bestemt nej.

Der udviklede sig nu et skarpt ordskifte mellem Lotze og Sophus Müller: "Lotze paatalte det ubillige i saavel paa dette Omraade som paa andre at koncentrere alt i Kjøbenhavn.- Oldn. Mus. stod bag ved Minist., og det kunde nok have stillet Pr. Mus. lidt lempeligere Betingelser." Müller henviste til de bevilgede 5000 Kr., saa Oldn. Mus. havde gjort noget for Pr. Mus. Dertil sagde Lotze: "Det har de gjort for Deres egen Skyld!" Müller fastslog bestemt, at hele den foreliggende Sag og den førte Forhandling hvilede paa Grundlag af *saglig* Interesse."

Lærer Andersen fra Randers gød olie på vandene ved at udtale, at Randers Museum satte videnskaben som nr. 1 og provinsmuseerne som nr. 2, fungerende som mellemlid mellem befolkningen og Oldnordisk Museum. Herefter enedes man om at udarbejde en fælles skrivelse til ministeriet, og med lærer Andersens udtalelse om ikke at ville underskrive noget, der kunne bevirke, at museet i Randers gik glip af statstilskuddet, hævdedes mødet og formiddagens udvalg, Lotze, Kjer, Barfod og Müller skred til udarbejdelse af mødets slutdokument, et andragende til ministeriet.²⁸

Det afsluttende dokument til ministeriet handlede i hovedtrækkene om to ting og var ret intetsigende. Dels drejede det sig om afgivelsen af genstande til Oldnordisk Museum, et punkt der ikke blev diskuteret som andet end en fastslået kendsgerning, dels anvendelsen af statstilskuddet på 1000 kroner. Borte var enhver indvending mod tilsyn, der ellers havde været en af Lotzes mærkesager.

Derimod er det bemærkelsesværdigt, at Sophus Müller gik ind på at anbefale, at Oldnordisk Museum leverede oldsager eller kopier i stedet for økonomisk erstatning til provinsmuseerne ved tvangsafleveringer. Argumentet var, at man ville støtte Oldnordisk Museum ved at holde det

økonomisk skadesløst. Punktet var fuldstændig i strid med Sophus Müllers holdning: ikke at ville afgive nogle af Oldnordisk Museums genstande.

Slutdokumentet fik aldrig nogen betydning. Ministeriet overså nemlig fuldstændig andragendet, for den 3. maj 1888 udsendte det nye bestemmelser om forholdet mellem provinssamlingerne og Oldnordisk Museum, og de eneste ændringer var tilføjelsen af et krav om indsendelse af beretning og regnskab fra provinsmuseerne til direktøren for Oldnordisk Museum.²⁹

På mødet i Aalborg førte Sophus Müller en påfaldende defensiv forhandlingstaktik, set i forhold til senere møder. Han fremkom med en række beroligende og udglattende udtalelser, sommetider så optimistiske, at de klart blev dementeret af mødets øvrige deltagere, sommetider ligefrem mod bedre vidende, når han, som det skete et par gange, hævdede, at ministeriets betænkning på visse punkter var udarbejdet af en usagkyndig assistent i ministeriet. Men udarbejdelsen var foretaget på grundlag af Oldnordisk Museums egen indstilling, og fulgte den næsten ord til andet!

Sophus Müller må have følt sig hårdt trængt den dag. Han har da også før mødet i et brev til Lotze den 16. maj anmodet om at måtte få mødet udsat helst 14 dage, idet han lige var hjemkommet fra Grækenland, "og venter Storcken her hver Dag." Et held for Müller at provinsmuseerne ikke kunne samles om en slagkraftig protest, men i stedet valgte Lotzes moderate fordringer.³⁰

Lotze var en indædt modstander af statens tilsyn, hvilket kom til udtryk under mødet. Lotze var en fremtrædende mand i Odense og havde på delvis egen bekostning oparbejdet museet, og han havde måske ikke megen forståelse for statens indblanding. Det blev ikke bedre af, at Lotze havde et anstrengt forhold til billedhuggeren Secher Malthé, statens tilsynsførende med de kunstmuseer, der fik statsstøtte. Kunstsamlingen på museet i Odense fik netop i 1883 statstilskud. Malthé var skulpturkonservator ved Statens Samlinger og havde stor indflydelse på finansministeren. Men han var også en meget egenrådig mand og stærkt kritisk overfor de kunstneriske udsmykninger, som Lotze havde bestilt hos billedhuggeren Aksel Hansen. Senere blev Lotzes forhold til Malthé endog så spændt, at han overhovedet ikke ønskede at se Malthé på museet.³¹

Et resultat af provinsmuseernes svage holdning kom få år efter, da pastor S. Bergsøe nægtede at indtræde i bestyrelsen for Aalborg Historiske Museum, skønt man meget gerne havde set ham på posten, fordi han havde god arkæologisk viden. Begrundelsen var "det efter hans Skøn *uberegtigede* Standpunkt, som det oldnordiske Museum i København over for Provinssamlingerne stiller sig paa". Få år efter, i 1892, indtrådte han dog alligevel som formand efter Barfods død.³²

Mødet i Århus 1894

Næste gang, museerne holdt fællesmøde, var i Århus den 5. juni 1894. En hel del havde ændret sig i løbet af de syv år, der var gået siden sidste møde: Oldnordisk Museum hed nu Nationalmuseet, og Sophus Müller var blevet direktør for 1. afdeling. Desuden var to af hovedpersonerne fra mødet i 1887 døde, nemlig Gustav Lotze fra Odense og Barfod fra Aalborg.

I den mellemliggende tid havde provinsmuseerne fået at føle, at der var kommet en ny, fast ledelse i København. Et par eksempler.

I foråret 1893 havde Lotze ved hjælp af kustoden hasteudgravet en truet gravhøj. Da sagen blev kendt af Sophus Müller, fik Lotze en reprimande, og skønt Lotze forsvarede sig harmdirrende, var Sophus Müllers dom på baggrund af ministeriets bekendtgørelse af 26. april 1887 definitiv: gravninger skulle indberettes, endnu inden de var påbegyndt, og desuden måtte kustoden ikke mere grave på egen hånd.³³

En lignende sag overgik Aalborg Historiske Museum i foråret 1894. Den samlede bestyrelse forsvarede sig her med, at det havde været for sent at vente på Nationalmuseets repræsentant – der iøvrigt til bestyrelsens undren skulle være en lærer fra Vendsyssel, et forhold man fandt i disharmoni med samarbejdsudtalelserne på fællesmødet i Aalborg den 22. maj 1887. Sagen er antagelig endt med en reprimande, denne gang mundtlig, da bestyrelsen i et møde med Sophus Müller den 3. juni udtalte, at det: “ikke havde været Bestyrelsens Mening at gaa udenfor de fastsatte bestemmelser.”³⁴

Anledningen til mødet var et cirkulære fra ministeriet til amtsforvalterne om at indberette fund direkte til Nationalmuseet. Herover følte provinsmuseerne sig forbigået. Der var mødt i alt 19 repræsentanter fra museerne i Aalborg, Randers, Viborg, Århus, Ribe, Odense, Maribo og Nationalmuseet. Siden sidste museumsmøde var der sket en del museumsdannelse, Hjørring 1889, Kolding 1890, Herning 1892 og Rønne 1893. Ingen af disse var imidlertid statsunderstøttede endnu og heller ikke repræsenteret ved mødet.³⁵

Af indbydelsen af 4. maj 1894 fremgår det, at Sophus Müller havde foreslået 5 emner til diskussion: 1. Provinsmuseernes indbyrdes forhold. 2. Mulighederne for at trække geografiske grænser mellem de enkelte museers områder. 3. Provinsmuseernes forhold til Nationalmuseet. 4. De statsunderstøttede museers forhold til de nye offentlige samlinger i Hjørring, Kolding og Rønne og til andre påtænkte museer. 5. Ensartet behandling af opkøbere. Men andre emner kunne tages op.

Forhandlingerne var tydeligt præget af, at punkt 3 var mødets varme kartoffel. De to første punkter nåede man hurtigt over uden at komme til noget bestemt resultat, og de to sidste drøftede man slet ikke, hvis man skal tro mødereferatet.

Under punkt 3 tog etatsråd Bruun først ordet, idet han nævnte, at han fandt dette som det vigtigste punkt på dagsordenen. Han lagde hårdt ud ved at erklære, at provinsmuseerne var ufri og under formynderskab af Nationalmuseet. Det seneste cirkulære til amtsforvalterne var en forbigåelse af provinsmuseerne, der havde gjort et pinligt og nedtrykkende indtryk, navnlig da provinsmuseerne altid havde været velvillige overfor Nationalmuseet i København. Det bragte taleren over i en klage over afleveringspligten: man var nødt til at aflevere sine bedste sager, skønt man ikke var glad for det, men gjorde det dog. Herudover ønskede han at få klarhed over anvendelsen af de 1000 kr. på henholdsvis forhistoriske og historiske sager.

Taleren sluttede med at udtale sin utilfredshed med, at tilladelse til udgravninger skulle indhentes i København, inden de måtte foretages. Sophus Müller svarede med at forsvare cirkulæret, der ikke havde været beregnet på offentliggørelse, men var et internt anliggende mellem regeringen og dens embedsmænd. Andre autoriteter som f.eks. jernbnevæsenet havde fået lignende instrukser, og kontakten mellem Nationalmuseet og embedsmændene var i de sidste 6 år næsten hørt op, derfor frygtede Müller for, at Nationalmuseet skulle miste kontakten til befolkningen. Formålet var at få så hurtig underretning om fund som muligt; provinsmuseerne negligerede undertiden fuldstændig Nationalmuseet i så henseende. Han måtte derfor fastholde, at fund skulle indberettes omgående, og undersøgelser udsættes til der blev givet accept fra København.

Bruun gentog sin anke, idet han også protesterede mod Müllers bebrejdelser over provinsmuseernes annoncering i de lokale blade om indkøb af oldsager. Han hævdede, at befolkningen måtte vide, hvor de kunne indlevere fund. I Viborg var kontakten til embedsmændene lig nul, i de sidste 30 år havde man intet modtaget fra embedsmænd. Müller forsvarede sig ved at hævde, at kontakten til embedsmændene var en livsbetingelse for arkæologien, og at kun en ringe del af indberetningerne til provinsmuseerne gik videre til Nationalmuseet.

Overlærer Østergaard, Aalborg, tilsluttede sig Bruun, idet han sagde, at nok var Nationalmuseet mere end et sjællandsk museum, men derfor behøvede man jo ikke at give folk det indtryk, at alt skulle sendes ind hertil. Han forventede en udtalelse om, at Nationalmuseet ikke havde haft til hensigt at skabe hindringer for provinsmuseerne.

Kaptajn Smith fra Århus modsagde dette, idet han hævdede, at man ikke havde bemærket nogen ulempe ved cirkulæret. Hans indlæg blev stærkt modsagt af forsamlingen.

Müller takkede Smith for støtten og bemærkede, at Nationalmuseet ikke havde indflydelse på disse cirkulærers form.

Anvendelsen af de 1000 kr. gav stadig anledning til spørgsmål. Hans Rasmussen fra Odense ønskede at vide, om man måtte købe ting fra hi-

storisk tid og anvende restbeløbet til andet end arkæologiske udgravninger. Müller henviste til ministeriets bestemmelser herom, men man kunne forhandle med Nationalmuseet om dette. Det hjalp ikke at henvende sig til ministeriet. Han indrømmede, at bestemmelserne var strenge, men det var de, for at eftertiden ikke skulle rette kritik mod Nationalmuseet, men provinsmuseernes folk var i de fleste tilfælde så duelige, at en henvendelse om gravetilladelse som regel kun var en formssag.

Hans Rasmussen efterlyste et svar på, om man måtte købe nyere ting, f.eks. smedesvendenes sølvpokal. Müller ville helst give et "gemytligt" svar: "Køb den i Guds Navn", men alligevel frarådede han køb.³⁶

Hovedemnet på mødet var cirkulæret fra ministeriet, som man frygtede ville skabe en kløft mellem befolkningen og provinsmuseerne. Man følte ganske enkelt, at man ville blive koblet af ethvert samarbejde mellem Nationalmuseet og befolkningen og erstattet af direkte kontakt mellem embedsmænd og museet i København. Den følelse var åbenbart udbredt, med undtagelse af Århus Museum, der som det eneste provinsmuseum erklærede ikke at have problemer med cirkulæret. Det andet problem var anvendelsen af de 1000 kr., som Hans Rasmussen forgæves efterlyste et klart svar på.

Det sidste væsentlige spørgsmål var problemet om tilladelse til udgravninger. Som nævnt havde der i 1893 og 94 været et par tilfælde, der gav anledning til gnidninger, så problemet var højaktuelt. Udover at man fik lejlighed til at lufte sine synspunkter, gav mødet ingen konkrete resultater i form af erklæringer eller henvendelser til ministeriet.

Ligesom ved mødet i 1887 fornemmer man, at det kniber for provinsmuseerne at finde en fælles holdning overfor ministeriet og Nationalmuseet. I 1887 var der et par museer, der nødvendigvis måtte have statstilskuddet, næsten uanset følgerne. Denne gang trådte Århus Museum hjælpende til, da Sophus Müller kæmpede for sine cirkulærer, åbenbart til stor fortrydelse for de øvrige museer.

Museet i Odense havde lige efter cirkulæret til amtsforvalterne udsendt en opfordring til skolelærere på Fyn om at indsamle til deres museum. Ca. 2 år efter, den 19. december 1895, udsendte ministeriet et nyt cirkulære, denne gang til biskopperne, til videreekspedition til præsterne om at indsende alle fund til Nationalmuseet og ikke til andre offentlige eller private samlinger, altså igen en klar omgåelse af provinsmuseerne, og det blev oven i købet gentaget ved et cirkulære af 18. maj. 1896, denne gang til skolelærerne. Dette cirkulære må have virket ejendommeligt og forvirrende, navnlig for de fynske skolelærere, der jo i marts 1894 havde modtaget Odense Museums cirkulære, men med en helt anden adresse.³⁷

Svend Larsens dom over cirkulærerne er hård: "Disse Cirkulærer synes Udtryk for et Snæversyn, en Mangel paa Forstaaelse, baade af Provinsmuseernes og af Befolkningens Ønsker – og de indebar Lønnen i sig selv. I

Stedet for at stimulere den arkæologiske Sans hos Befolkningen lykkedes det at slaa den sidste lille Rest ihjel, men Nationalmuseet var ikke klar over det i Tide”.³⁸

Hans Rasmussen, Lotzes efterfølger som leder af museet i Odense, var nybagt museumsmand på mødet i Århus 1894. Han holdt sig her ret beskedent tilbage, men fra slutningen af 1895 begyndte han at føre en mere aktiv linie. I et brev til etatsråd Bruun i Viborg, der egentlig omhandler en helt anden sag, benyttede han lejligheden til privat at bede Bruun om “ad Aare” at få et lignende møde i stand.³⁹

Rasmussen havde fået større forståelse for sådanne møders betydning, efter at han havde været inde i arbejdet nogle år. Han begyndte også i en sådan grad at føle Nationalmuseets pres, at han skrev en appel til landsdelens folketingsmand, guldsmed Christiansen. Han følte sig kaldet til at udtale sig på samtlige provinssamlings vegne, når han anførte de grunde, man havde til utilfredshed.

Det første problem, han nævner, er udgravningerne. Disse måtte ikke foretages uden Nationalmuseets godkendelse, og han fortsatte: “Denne Mangel paa Selvstændighed er særdeles trykkende. Hvad der er tilladt – eller i det mindste ikke kan forbydes enhver Bondekarl eller Bondedreng – det er forbudt de provinsielle Museumsbestyrelser”.

Han fortsætter med at klage over, at udgravninger bliver foretaget af Nationalmuseet på det lokale museums regning, uden at dette får noget udbytte af arbejdet, idet de bedste fund må afgives til København. Hans Rasmussen sætter her sagen lidt på spidsen, idet det intetsteds direkte er forbudt provinsmuseerne at grave, blot man meddelte Nationalmuseet det i forvejen og fik dets tilladelse. Denne tilladelse kunne vel ikke altid være lige let at få, men et absolut forbud eksisterede ikke. I praksis viser det sig

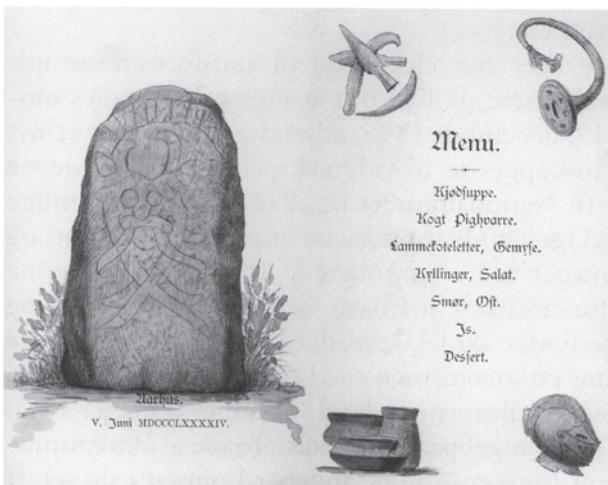

Fig. 4. Menukortet fra festmiddagen på Hotel Royal i Århus 1894. Kortet er smukt dekoreret med Århusstenen som hovedmotiv. – Original: Odense Bys Museer.

The menu from the banquet at Hotel Royal in Århus in 1894. The card is beautifully adorned using the Århus (Viking mask) stone as the main motif.

da også, at Rasmussen hver sommer frem til 1897 var på udgravning – enten i samarbejde med Nationalmuseet eller alene. Det egentlige problem var nok også i virkeligheden den følelse af mistillid og uselvstændighed, der lå i kravet om, at københavner-museet skulle rådspørges, hver gang man foretog sig noget. Samme Hans Rasmussen var imidlertid med til at bekræfte berettigelsen af dette krav, idet han i april 1897 var ved at opgive udgravningen af en gravhøj i Volderslev, som museet ellers havde fået lov til at undersøge på egen hånd. Sophus Müller måtte gribe ind og med fast hånd fastholde, at Rasmussen skulle afslutte udgravningen.⁴⁰

Angående de ministerielle cirkulærer henviste han til Nationaltidende af 2. juli 1896. Det er et indlæg forfattet af “En Provinsbeboer”, der med henvisning til det i maj udsendte cirkulære til skolelærerne vender sig imod afleveringspligten og centralisationen i København. Indlægget slutter med en utvetydig opfordring til at gøre oprør: “Det er kun forunderligt, at Provinsmusæerne ikke i samlet Trup reise Modstand mod Nationalmusæets stadig om sig gribende Bestræbelser for at indskrænke den ringe Selvstændighed, der endnu er dem levnet; men det kommer vel nok. Det er ikke på Musæumsområdet alene, at Spørgsmaalet Kjøbenhavn contra Provinserne er ved at reise sig; det er ogsaa Tilfældet paa adskillige andre Omraader, saa der vel nok med Tiden kommer lidt mere ud af det end det medlidende Skuldertræk, hvormed vi Provinsbeboere sædvanlig affærdiges, naar vi vove at ønske ogsaa vor gode Ret respekteret.”

Indlægget er på flere måder interessant. For det første er det første gang, afleveringspligten møder skarp kritik. Hidtil havde man betragtet denne pligt som nok ubehagelig, men nødvendig og acceptabel, og kritikken havde gået på formelle ting som sproglige formuleringer, indberetninger af udgravninger og kontakten til befolkningen. Her blev for første gang rettet angreb mod Nationalmuseets hidtil suveræne og vitale område, det videnskabelige monopol. For det andet viser afslutningen på indlægget, at der også var dybereliggende samfundsmæssige sammenhænge til grund for utilfredsheden, nemlig forholdet mellem provinsen og København. Indlægget er desværre anonymt, men i betragtning af, at Hans Rasmussen sender Christiansen netop dette udklip fra en københavneravis samtidig med, at vi ved, at Hans Rasmussen i 1897 retter et kraftigt angreb på just det omtalte skolelærercirkulære, er det fristende at udnævne Rasmussen selv til forfatteren. Hans Rasmussen klager også over, at der på finanslovsforslaget var anført et beløb af 7000 kr. til indkøb af en oldsagssamling, medens museet i Odense måtte give afkald på en samling bondesager af mangel på midler, og dubletter fra møntsamlingen i København kom aldrig provinsmuseerne til gavn (fig. 4).⁴¹

Det er interessant at se, at der foruden de klager, der anføres, nu er tegn på en stigende interesse for bondesager, et område man hidtil ikke havde

beskæftiget sig med i Odense. Anledningen var, at man var blevet tilbudt en samling på 485 numre. Rasmussen var nok interesseret, hvad henvendelsen til folketingsmand Christiansen og en lignende til kultusminister Bardenfleth viser, men han var ikke så handlekraftig (og nok ikke så økonomisk velfunderet), som Lotze havde været, og det skyldtes kun Bernhard Olsens indgriben, at man i det mindste fik erhvervet halvdelen.⁴²

Året efter fik Hans Rasmussen lejlighed til at fremføre sine synspunkter ved museumsmødet den 16. og 17. maj i København.

Mødet i København 1897

Mødet kom i stand på initiativ af Sophus Müller, der marts 1897 i smigrende vendinger, hemmeligt og privat, sendte en føler ud til sine "højtærede og kjære Kollegaer", overretssagfører Reeh i Århus og Neergaard og Hans Rasmussen i Odense, om at mødes f.eks. d. 29.-30. maj. De endelige datoer blev dog den 16.-17. maj og skulle have "en ganske privat og kammeratlig Karakter." I udkastet for mødet skulle der drøftes "almindelige Museums-Anliggender, navnlig Spørgsmaal vedrørende Museernes Plan, Ordning, Opstilling og Behandling, deres Stilling, Ledelse, Opgaver og udvikling. Andre mere specielle Æmner turde dog ogsaa komme til Forhandling."

Anmeldelse af forhandlingsemner udover dette skulle indsendes 14 dage før. Til mødet var indbudt museerne i Odense, Århus, Randers, Aalborg, Hjørring, Viborg, Kolding, Ribe, Maribo og Rønne samt repræsentanter fra københavnske samlinger. Sophus Müller havde hermed realiseret den tanke om et fælles møde mellem provinsmuseerne og de københavnske samlinger, han havde foreslået på mødet i Århus 1894.⁴³

Da den trykte (foreløbige) plan forelå den 4. maj, indeholdt den en lang række museumsfaglige indlæg og forevisninger af forskellige samlinger. Men uden at der var afsat tid til diskussion. Denne dagsorden blev imidlertid ikke gennemført, idet et foredrag af Blinkenberg om museumsrestaurering måtte udgå på grund af sygdom, og udenfor dagsordenen fik Hans Rasmussen derfor lejlighed til at aflevere et indlæg om provinsmuseernes forhold til Nationalmuseet, hvilket gav anledning til så stor diskussion, at Mollerups indlæg om den Danske Samlings historiske afdeling måtte udskydes.⁴⁴

Manuskriptet til Hans Rasmussens oplæg findes i Odense Bys Museers arkiv, men øjensynlig eksisterer der intet referat fra den efterfølgende diskussion. Indlægget blev holdt ekstraordinært, antagelig fordi han først indsendte anmeldelsen af det den 6. maj, to dage efter at programmet var trykt. Grunden var den, at han tøvede med at bebude noget indlæg og faktisk helst havde holdt mund, men da der øjensynligt ikke kom indlæg

fra andre museer, har han nok følt sig tilskyndet til trods alt at bidrage med et oplæg. I et brev til Mollerup skildrer han sin frustration over det manglende samarbejde mellem provinsmuseerne: "... der er ikke Forbindelse mellem Provinsmuseerne. Kun naar vi tilfældigvis mødes, lyder der en vred Brummen fra alle Kanter; men det bliver vel ved det foreløbig. Der mangler en, som vil udfolde Fanen og ordne Skarerne; men hvem vil det?"⁴⁵

Hans Rasmussen indledte med at fastslå, at provinsmuseerne ikke kunne undvære de københavnske museer, og modtagelsen af de 1000 kr. årligt var betinget af det tilsyn, der herfra blev udøvet, og som man ikke kunne unddrage sig. Med en vis vægt kunne Rasmussen hævde, at Odense Kommune med de 3000 kr., den gav til foretagendet årligt, plus de 16.500 kr., den gav til udvidelsen, kunne kræve en vis selvstændighed.

Med hensyn til udgravninger havde Rasmussen efter adskillige varme debatter med Sophus Müller opnået vilkår, han var tilfreds med, og anbefalede andre at gøre det samme.

Hvad han derimod var utilfreds med var de før omtalte cirkulærer. Dem til præster, provster, herredsfogeder og amtsforvaltere var det uvæsentligt med, idet støtten herfra til Odense Museum hidtil havde været ringe. Mere betænkeligt fandt han, der jo var skolebestyrer, cirkulæret til skolelærerne. Museet havde, velsagtens qua Rasmussens stilling, appelleret ihærdigt til denne stand, men med cirkulæret var dette samarbejde stoppet, og på forespørgsel om Nationalmuseet havde fået noget ud af lærercirkulæret, havde svaret været et absolut nej. Hvis man fra Nationalmuseets side derimod havde samarbejdet med provinsmuseerne, ville man have nået meget mere angående afleveringspligten: "Hertil skal jeg bemærke, at denne Fordring finder jeg fuldt ud rimelig; Videnskaben fordrer den, og vi maa ikke modsætte os den, saalænge den fortolkes saa liberalt, som den i min Tid er bleven det overfor O.M."

Udtalelsen var vistnok tænkt som løftestang for kravet om imødekommenhed på de to første punkter, idet han fortsatte: "Men netop derfor formener jeg, at Betænelighederne ved at indrømme Pr. M. paa de ovennævnte Omraader noget større Spillerum, ikke kunne have meget paa sig. Det bør stilles i første Række at redde Oldsagerne, lige meget, enten de gaa til N.M. eller til Pr. M."

Til slut henledte han provinsmuseernes opmærksomhed på folkemuseumstanken, som han fandt provinsmuseerne burde gå ind i, eventuelt ved at søge om et statstilskud, specielt til dette område, selv om man trods alt kan købe enkelte ting for de øvrige statsmidler p.g.a. den hensynsfulde og medgørlige kontrol, der blev udøvet.⁴⁶

Mødets videre forløb kan som nævnt desværre ikke følges. Det er derfor kun Rasmussens indlæg, der kan bedømmes, og det forekommer ejendommeligt mildt i sin kritik af Nationalmuseet, der flere gange be-

nævnes som liberalt og hensynsfuldt. Det egentlige kritikpunkt, lærercirkulæret, kunne han nok skælde ud over, men det kom der ikke noget ud af.

På dette møde rettede Sophus Müller et skarpt angreb på interiørprincippet. På trods af dette angreb var der stor interesse blandt provinsens museumsfolk for Bernhard Olsens bygningsmuseum, og under den rundvisning, der fandt sted dagen efter i Kunstindustrimuseet, Folkemuseet og Rosenborgsamlingen, blev en stor del af deltagerne, navnlig fra provinsen, hængende i Bernhard Olsens friluftsmuseum, der endnu ikke var i orden. Alt i alt et vidnesbyrd om, at interessen for folkelivet og nye udstillingsformer for alvor nu var ved at slå igennem i provinsmuseerne, også i de gamle stiftsmuseer.⁴⁷

Oprøret fra Randers 1912

Efter det store museumsmøde i 1897 var der i 15 år ro på museumsfronten. Skolebestyrer Hans Rasmussen, Odense, der havde været hovedmanden bag protesterne i 1897, forlod museumsarbejdet allerede i 1900, så fra hans side kom der ikke flere protester.⁴⁸

Uroen, der denne gang var af en noget skarpere karakter end hidtil, kom nu fra Randers. Sagen tog sin begyndelse den 27. juli 1911, da Sophus Müller var på inspektionsbesøg i Randers. I sin inspektionsprotokol indførte Müller en anmodning om afgivelse af et stort fund af ravsmykker fra Hvidding, bestående af 49 numre med tilhørende sager af ler og sten, samt Gerning-fundet, der bl. a. indeholdt danefæ.⁴⁹

Dette fik Randers-museet til at reagere voldsomt. Af ovennævnte protokol fremgår det, at danefæet, der havde den beskedne værdi af 10 kr., blev sendt, mens det øvrige blev tilbageholdt i Randers.

I januar 1912 tilspidsedes situationen ved, at bestyrelsen for den historiske samling i Randers udformede en skrivelse til Ministeriet for Kirke- og Undervisningsvæsenet, hvori man beklagede sig over bestemmelserne om afleveringspligten i § 1 i ministeriets skrivelse af 26. april 1887 samt over § 4 angående Nationalmuseets funktion som dommer i de sager, museet selv var involveret i. Man mente, det stred mod almindelige retsprincipper. Idet man optimistisk antog, at disse klager havde støtte i vide kredse af landet, skitserede man et udkast til nye bestemmelser, der var yderst vidtgående i forhold til de gamle:

1. Afgivelser til Nationalmuseet skulle kræve den samlede bestyrelses accept. Givere, deponenter og sælgere, der havde taget forbehold for tingenes placering, skulle spørges inden en evt. afgivelse.
2. Danefæ skulle kunne modtages og opbevares i provinsmuseerne.
3. Tilsyn skulle helst undgås, men var det nødvendigt, skulle det for hi-

storisk tids vedkommende udøves af direktøren for Nationalmuseets 2. afdeling.

4. En kommission skulle undersøge om dubletter, der ikke behøvedes i Nationalmuseet, kunne fordeles på alle landets museer og skoler med særlig hensyntagen til den egn, de stammede fra, og om andet kunne tilbageføres.

Inden man sendte henvendelsen, forelagde man den for landets øvrige museer, for at bede dem underskrive. Ihvertfald Århus var overordentlig negativ. I sit svar af 31. januar 1912 til Randers-museet, ligeledes rundsendt til de øvrige museer, tilkendegav museet undren over den modtagne skrivelse og afviste klart enhver støtte til sagen: "Den Ret, der er givet Nationalmuseet til af vore Erhvervelser at udtage enkelte Ting, bør saaledes Ikke fratages dette, særlig da denne Ret altid er benyttet med den største Hensyntagen." Desuden følte man, at der blev handlet bag Nationalmuseets ryg, når skrivelsen var stilet til ministeriet.

Randers-museet måtte tage den århusianske afvisning ad notam, men gjorde indsigelse mod at skulle have handlet bag Nationalmuseets ryg. Via ministeriet skulle skrivelsen nok nå Nationalmuseet, mente man. Dette svar blev ligeledes rundsendt til provinsmuseerne, den 12. februar 1912.

Sophus Müller har nok haft en anelse om, hvad der var i vente, for samtidig med den førømtalte cirkulæreudveksling mellem provinsmuseerne fandt sted, udsendte han og Mackeprang fra Nationalmuseets 2. afd. den 31. januar 1912 en forespørgsel, om der var interesse for at holde et forårsmøde. Det var der, og i begyndelsen af marts kan han – af hensyn til skolemændene – fastsætte mødet til store bededagsferien, og i begyndelsen af april kunne han udsende programmet for mødet, der var blevet endeligt fastlagt til den 3. maj.

Dagsordenen var: "Forud anmeldte Udtalelser, Meddelelser og Forespørgsler" og hvis der blev tid til det: "saglige Meddelelser af Nationalmuseets Mænd samt Forevisninger. Om Aftenen eventuelt selskabelig Sammenkomst." Indbudt var de statsunderstøttede museer i Aalborg, Århus, Herning, Vendsyssel, Kalundborg, Kolding, Køge, Lolland-Falster, Morsland, Odense, Randers, Ribe, Bornholm og Viborg. Af disse 14 havde de 11 ytret ønske om, hvor mødet skulle holdes, og det må formodes, at disse er mødt. Århus Museum forsøgte at samle alle museerne til en fælles invitation af Nationalmuseets embedsmænd til en selskabelig sammenkomst for: "at vise Nationalmuseets samtlige Embedsmænd, hvem vi jo alle af og til maa ulejlige om Raad og Veiledning, en lille Opmærksomhed, ...", men der var ikke enstemmig tilslutning, så sagen faldt.⁵⁰

Noget referat fra mødet er ikke fundet, men en fordømmelse af Randers-museets initiativ blev trykt i Aarbøger for nordisk Oldkyndighed og

Historie, 1912, med indlæg fra konsul Ollendorff, Århus, justitsråd Lønborg Friis, Hjørring, overlærer F.C. Lorentzen, Århus, professor Mathias Bidstrup, Rønne, foruden Mackeprang, direktør for Nationalmuseets 2. afd., og Sophus Müller.

Sidstnævnte gav i et langt indlæg udtryk for sin mening om kravene fra Randers, og han lagde ikke fingrene imellem. Müller udtrykte forståelse for de følelser, der knytter sig til hjemstavnens oldsager, men advarede mod at lade disse følelser nå en unaturlig højde. I et langt afsnit redegør han for det umulige i at beholde fund præcis der, hvor de er fundet, med den begrundelse at vind og vejr, mennesker og dyr vil ødelægge sagerne. Men når de alligevel skal flyttes, indser han ikke, hvad forskel det gør, om det er til nærmeste landsby, købstad eller til København, så hvorfor ikke lige så godt vælge hovedstaden, der har alle faciliteter for et centralt museum: tæt befolkning giver flere besøgende, bedre beskyttelse af sagerne og et videnskabeligt miljø?

Efter at have prist fordrageligheden mellem museerne i en tid præget af uenighed og splittelse, et særkende der hæver museerne over det omliggende samfund, går han løs på Randers Museum: "Deres eget Museum er det, de ville, intet andet; den omgivende Kreds er deres Land, med det øvrige have de intet at gøre. Nationalmuseet eksisterer ikke for dem; ..."

Til slut fremhæver han Nationalmuseets funktion som et laboratorium for produktion af viden og henleder opmærksomheden på, at Randers Museum til dette laboratorium fra 1891 til 1910 kun har bidraget med oldsager til en værdi af 415 kr., der oven i købet er blevet godtgjort, foruden at man havde modtaget 19.000 kr. i statsstøtte.

Mackeprang er knap så dramatisk i tonen. Han støtter Sophus Müller i kravet om Nationalmuseet som det videnskabelige centrum afviser, at det har dubletter med den begrundelse, at det er noget, der hører industrielt fremstillede genstande til, ikke oldsager. Desuden henviser han provinsmuseerne (eller lokalmuseerne som han foretrækker at benævne dem) til at koncentrere sig om genstande fra de sidste to århundreder, gerne som bymuseer.

I hvert fald museerne i Århus, Hjørring og Rønne sluttede op om Nationalmuseet, hvorvidt andre har delt denne opfattelse, vides strengt taget ikke, oppositionen kom ikke til orde i de trykte indlæg, og det er som nævnt ikke lykkedes at finde noget referat fra mødet, men Holger Rasmussen hævder, at Randers stod isoleret.⁵¹

Forholdet mellem Sophus Müller og museet i Randers fortsatte med at være spændt efter museumsmødet. Müller har åbenbart tøvet med at inspicere museet i Randers, for han foretog en speciel rejse hertil den 30. oktober 1912, efter at han ellers i juli havde foretaget sin normale inspektionsrunde og så sent som den 7. oktober havde deltaget i Lønborg Friis' begravelse i Hjørring.⁵² Med sig havde han som opmand og

protokolfører inspektør Neergaard, men atmosfæren var så giftig, at man i Randers end ikke ville anerkende andet referat end museets eget. Begivenhederne er her gengivet efter Sophus Müllers tilsynsprotokol, da referatet i protokollen fra museet i Randers er meget kortfattet. Efter hurtigt at have overstået de sædvanlige forretninger i forbindelse med inspektionen, gennemgang af de nye fund samt forelæggelse af fundprotokol – hvortil der iøvrigt ingen indvendinger var – gik man over til at forhandle de to afleveringssager. Punkt 1 var Gerning-fundet. Som forhandlingsgrundlag tilbød Sophus Müller, at fundet undtagelsesvis ville kunne deles, men at han ville bøje sig for det, hvis bestyrelsen havde andre ønsker. Bestyrelsen fremkom derefter med to forslag: Enten kunne Nationalmuseet få fundet som depositum i 10 år, eller det kunne beholde det for bestandig på betingelse af, at Randers-museet måtte beholde ravfundet fra Hvidding. Sophus Müller valgte da det førstnævnte tilbud. Den næste afgivelse, Hvidding-fundet, gav derimod anledning til skærmydsler. Müller hævdede, at problemerne var opstået, fordi museet havde bundet sig overfor finderens. Problemet var, om man kunne definere rav som danefæ, og amtsforvalter Wilde begyndte at tale om muligheden for at få en afgørelse ad rettens vej, hvilket Sophus Müller anså for en usømmelig fremgangsmåde. Wilde skærpede tonen ved at hævde, at en ministeriel skrivelse til dem havde indeholdt urigtige og positive usandheder, udtalelser Müller forlangte ført til protokols, med mindre Wilde trak dem tilbage. Det ville han ikke, men henviste til en sag vedrørende et fund i Odense. Der henvises antagelig til en sag om et fund fra Gl. Annasholm ved Odense, hvor ejerne havde forlangt fundet opbevaret i Odense, og hvor Müller først efter lange forhandlinger fik et kompromis i stand, godt hjulpet af museets nye formand, borgmester Dithmer.⁵³ Opfattelserne af denne sag må have været radikalt modsatte, for det var 3. gang Müller måtte forklare den, og desuden skar han nu igennem forhandlingerne og krævede, med ministeriets bestemmelser i ryggen, ravstykkerne udleveret. Modstanden blev opgivet, og fundet i sin helhed afgivet. Mødet blev hævet, og “Der veksledes til Slut nogle hvasse Bemærkninger i Anledning af Artiklen om Nationalmuseet og Provinsmuseerne i Aarb. f. nord. Oldk.” Referatet er som konsekvens af bestyrelsens holdning kun underskrevet af Sophus Müller og Neergaard. Derimod er museets protokol underskrevet af både den samlede bestyrelse og Sophus Müller.

Efterdønningerne havde endnu ikke lagt sig, da Sophus Müller den 9. september året efter atter inspicerede i Randers. Han fandt alt i orden og kunne for så vidt slutte mødet med det samme, men ville dog høre om der var nogen, der ønskede at tale med ham. Herefter fortsætter Müllers referat således: “Formanden havde aabnet sin Protokol, hvori han skrev. Da jeg ikke fik noget svar, gjentog jeg efter en Stund mit Spørgsmaal.

Formanden: "Jeg skriver Protokol; jeg kan ikke gjøre to Ting paa en gang." Jeg: "Det forekommer mig, at denne Ytring i dens Tone er noget udenfor den parlamentariske Form som vi skulde iagttage." Intet Svar. "Hvad mener de andre Herrer"? Intet Svar."

Tonen var med andre ord iskold, og der udspandt sig et ordskifte om, hvis protokol der skulle underskrives i. Müller forlangte, at der blev underskrevet i hans næste år, men formanden udtalte, at det måtte afgøres af ministeriet. Af slutningen på referatet fremgår det, at Müller havde talt særskilt med 3 af bestyrelsens medlemmer og ført en behagelig og ven-skabelig samtale med dem. Næste år ville han have Neergaard med igen. Det var han også den 1. juli 1914, men da forløb mødet gnidningsløst, ihvertfald hvis man kan tro referatet.⁵⁴

Kampen om statsstøtten

De danske provinsmuseer blev dannet i to omgange. Første bølge startede med museet i Ribe, der blev dannet 1855, og sluttede med Lolland-Falsters Stiftsmuseum i 1879. I alt 7 museer blev dannet i denne periode, og de fik ret hurtigt og gnidningsfrit statsstøtte på 1000 kroner hver i 1887. Men efter 1890 bankede nye museer og samlinger på døren og vil-le også have del i statskronerne. Sophus Müller forsøgte på forskellig vis gennem de følgende år at dæmme op for disse museumsdannelser. Et af midlerne var at gøre, hvad han kunne, for at holde dem ude fra at få del i statsstøtten. Hans argument overfor provinsmuseerne var gerne det, at man ikke kunne belaste statskassen med flere udgifter til museer. I en del år lykkedes det ham faktisk at forhindre de nye museer i at få del i kagen, og som det vil fremgå af det følgende ved at benytte sig af sine personlige forbindelser, men udviklingen lod sig ikke stoppe. I 1915 måtte han strække våben, og udarbejde nye retningslinier for tildelingen af statsstøtte til provinsmuseerne.

Den anden bølge af museumsdannelser startede i Hjørring i slutningen af 1888 med dannelsen af en komite til forberedelse af en forening, hvis hovedopgave skulle være at oprette og drive et museum i Hjørring. Grundstammen i det kommende museum blev tandlæge Lønborg Friis' private oldsagssamling på omkring 250 numre.

Der var to hovedargumenter for dannelsen af et museum i byen. Dels var afstanden til Oldnordisk Museum i København for lang til, at flertallet af befolkningen formåede at tage den lange rejse, dels ville man gerne sikre "denne Klasse af Samfundet" en "Sund aandelig Føde."

Det andet hovedargument var ønsket om at sikre oldsager og andet fra de omrejsende opkøbere. Allerede på den første ordinære generalforsamling blev der stillet spørgsmål, om museet skulle søge statstilskud. For-

manden bebudede, at det ville man gøre næste år, men det skete ikke før omkring århundredskiftet i forbindelse med, at museet fik egen bygning. I januar 1899 var der udsigt til, at museumsforeningen kunne overtage byens gamle realskole. I den forbindelse kontaktede Lønborg Friis Sophus Müller, for at høre om hans syn på mulighederne for at søge et forhøjet tilskud. Müller svarede, at det ville blive vanskeligt, og anbefalede varmt et seks år gammelt forslag om at slå Aalborg og Hjørring museum sammen og dele statstilskuddet på 2000 kroner. Man måtte i øvrigt underkaste sig ministeriets bestemmelser for forholdet mellem Nationalmuseet og provinsmuseerne, og Sophus Müller sluttede med at udtale sin frygt for lignende ansøgninger fra andre provinsmuseer.⁵⁵

Efter en del korrespondance i sagen blev det besluttet, at Sophus Müller skulle drøfte sagen om sammenlægning med formanden for museet i Aalborg, amtsforvalter Weidemann, når Müller i løbet af sommeren kom til Aalborg. Den 30. juli havde Sophus Müller møde i Aalborg om sammenslutningen, ikke med amtsforvalteren, men med Ludvig Hedelund som museets eneste repræsentant. Forhandlingerne mislykkedes også denne gang som seks år tidligere, hvilket Sophus Müller telegrafisk meddelte Lønborg Friis. Det omtalte, gamle forslag om sammenlægning var i øvrigt fremsat af museet i Hjørring i 1893, men blev også dengang blankt afvist.⁵⁶

Den 17. juli 1900 indsendte bestyrelsen i Hjørring en ansøgning til Ministeriet for Kirke- og Undervisningsvæsenet og bad om 8000 kroner som et engangsbeløb til indretning af det nye museum. På sin gang i systemet forsvandt ansøgningen imidlertid, og først da Lønborg Friis søgte hjælp hos en af Vendsyssels folketingsmænd, Jungersen, lykkedes det i den 11. time at få bevillingen igennem, selv om ministeren med henvisning til de dårlige tider var uvillig stemt. Det skulle ikke blive sidste gang, at Lønborg Friis fik brug for landsdelens parlamentarikere.⁵⁷

Tre år efter søgte museets bestyrelse om en fast årlig støtte på 1000 kroner i lighed med den, som de syv gamle museer fik. Andragendet fik imidlertid et kategorisk afslag allerede samme måned. Dette afslag meddelte Sophus Müller museet samtidig med, at han sendte en afskrift af den – iøvrigt fine – anbefaling, han havde sendt med andragendet. Han slutter sit brev således: “Efter hvad der konfidentielt er meddelt mig, er Afslaget ikke begrundet i nogen Uvillie hverken mod Vendsyssel-Museet eller Nationalmuseet, men i, at man vil undgaa nye Udgifter.”

Overfor ministeriets embedsmænd er argumentet dog et helt andet. På hans originale anbefaling er der nemlig med blyant af en af ministeriets embedsmænd, Stemann, tilføjet: “Direktør Müller har idag sagt mig at han fandt det ganske i sin orden at man ikke støttede flere Museer. Det er ham bekendt at Thisted og flere agter at søge”.⁵⁸

Notatet afslører, at Sophus Müller et par dage efter at have indsendt sin

anbefaling har taget sin hat og frakke, er gået fra Nationalmuseet over i Ministeriet for Kirke- og Undervisningsvæsenet og her underkendt sin egen anbefaling!

Et par år efter forsøgte museets bestyrelse igen at få del i statskronerne. Sophus Müller var på sit årlige inspektionsbesøg den 18. juli 1905. Man drøftede mulighederne for statstilskud, og disse forhandlinger er åbenbart endt positivt, for få dage efter udarbejdede Lønborg Friis et andragende til ministeriet. Han anførte heri et par af de grunde, hvorpå museet var blevet bygget: at modvirke fremmede opkøberes eksport af oldsager samt imødekommelse af problemet med ødelæggelsen af gravhøje. Han gennemgik desuden kort museets udvikling og betydning for kontakten med lokalbefolkningen og endte med at anføre grunden til, at museet søgte statstilskud: publikums fordringer var fuldt ud lige så store til et privat museum som Hjørrings som til de statsunderstøttede. Museet havde derfor svært ved fortsat at klare driften udelukkende ved private midler.

Men denne gang nøjedes man ikke med Sophus Müllers anbefaling. Samtidig med, at andragendet blev indsendt til ministeriet, rettede man henvendelse til landsdelens folketingsmænd og bad om støtte. I denne appel gjorde Lønborg Friis gældende, at museet led et økonomisk tab ved at arbejde sammen med Nationalmuseet, dels ved at museet for at holde interessen vedlige blev nødt til at købe de mindre gode stykker for også at kunne erhverve de sjældne til Nationalmuseet, dels ved at man ingen godtgørelse fik for de negative udgravninger, kun for de heldige. Desuden anførte man museets betydning som opdragende institution for egnens håndværkerstand og for den voksende turistmængde.

Det gav bonus. Ved folketingets 1. behandling af finansloven for finansåret 1906-07, den 21. oktober, blev sagen fremlagt af folketingsmand H. Madsen med en varm anbefaling. Også folketingsmand Jungersen anbefalede sagen. Kultusminister Enevold Sørensen udtalte, at han ville tage andragendet under velvilligste overvejelse, selv om der forelå flere lignende andragender fra andre provinsmuseer, og ikke alle kunne forvente støtte. Men den 10. januar 1906 kunne Vendsyssel Tidende meddele, at tilskuddet var en realitet. Finansudvalget havde tiltrådt andragendet.⁵⁹

Det sidste slag om statsstøtten blev udkæmpet i Køge. Sagen begyndte ved årsskiftet 1911-12, da museet første gang søgte om statsstøtte. Ansøgningen blev på Sophus Müllers anbefaling pure afvist af ministeriet. Men da man gentog ansøgningen i august 1913, gav Sophus Müller pludselig museet sine bedste anbefalinger og fremhævede blandt andet, at museet havde hævdet sin stilling trods modstand fra Nationalmuseet. Det ejendommelige holdningsskifte ville ministeriet gerne have uddybet, og Müller svarede blandt andet således: "C. Mine Udtalelser af ifjor om Bestyrelsen vare meget anerkendende, men ere dog iaar blevne endnu stær-

kere. Dette ligger i, at Museets ledende Mand, Sagfører Alfred Sørensen hidtil kun var mig bekendt som en Underrettsagfører, der ved daværende Folketingsmand Albertis politiske Indflydelse havde opnaaet den første Bevilling til Museet og ved daværende Museumsdirektør Mollerups Hjælp de senere. Dette gav mig ikke Tillid til ham. Nu ser jeg, at jeg maa have taget Fejl, idet han er bleven hædret med Etatsraadstitlen for stor Legatstiftelse." Albertis og Mollerups navne er understreget, antageligt i ministeriet, og i marginen er der skrevet "sic!" ved hvert navn. Desuden er den sidste sætning understreget, og der er tilføjet 3 udråbstegn i marginen.⁶⁰

Sophus Müller blev også bedt om at give sit bud på konsekvenserne af at yde museet i Køge statsstøtte. Han svarede, at når de formelle ting omkring et nyt museum var på plads, mente han ikke at kunne nægte museet sin anerkendelse. Men han ville dog gerne give udtryk for sin personlige mening om det spørgsmål. Og han måtte her erkende, at slaget var tabt.

Han fraråder ministeriet at give støtte til flere end de 10 museer, der allerede er på finansloven. Men samtidig siger han også om sin egen holdning: "Befolkningen vil ikke rette sig herefter; den højstegnede Lokalfølelse forlanger Udstykning af de 10 Museers Omraade, og den har allerede paa adskillige Steder haft Kraft og Magt til at gennemføre denne Udstykning." Og han erkender sit nederlag: "Ingen Magt kan standse denne Bevægelse, navnlig fordi den paa hvert enkelt Sted støttes af Folketingsmanden."

Det eneste, der stod tilbage for Sophus Müller, var at udarbejde nye retningslinier for modtagelsen af statsstøtte. Efter en del røre i museumsverdenen, avisskriverier og folketingsdebatter bad Ministeriet for Kirke- og Undervisningsvæsenet Sophus Müller om at udarbejde nye regler for tildelingen af statsstøtte til erstatning for de gamle fra maj 1888.

I sin indledning afgrænser Müller de nye reglers funktionsområde: De skulle kun omfatte nybevillinger, idet de 10 ældre museer ville føle sig stødt over at få halveret deres årstilskud; tildelingerne skulle kun omfatte arkæologisk-historiske museer og museumsafdelinger med dansk indhold.

De første 8 paragraffer er helt nye, medens §§ 9-12 er en gentagelse af de gamle fra 3. maj 1888. De mest interessante krav fra Müller er bl.a.: Sognemuseer og bymuseer kan ikke forvente støtte, de skal have selvsupplerende bestyrelser på 5 medlemmer, valgt på livstid, og med udtræden efter eget ønske, 1 medlem valgt af byrådet. Støtten skulle kun udgøre 500 kr., det halve af det beløb, de 10 ældre museer hver fik. En opsigelse af samarbejdet var ensbetydende med afgivelse af det, der var indkøbt for tilskuddet i årenes løb.

En af ministeriets embedsmænd, "G", kommenterede Müllers forslag.

Han fandt hans motiveringer dels for tunge, dels sine steder for barnlige! Trods det havde han kun få redaktionelle ændringer og kun en alvorlig indvending. Det var bestemmelsen om valg på livstid og udtræden efter eget ønske. "Livstidsvalg", "fordi vi ellers kan faa Striden om de kongevalgte om igen". "Efter eget ønske" med den begrundelse, at man frygtede den ubehagelige situation, at et tugthusdømt bestyrelsesmedlem kunne finde på at nægte at gå af! Endelig den 15. december 1915 kunne ministeriet udforme de regler, der skulle gælde for nye museer.⁶¹

Müllers forslag om, at sogne- og bymuseer ikke kunne forvente støtte, var blevet reduceret til, at museet skulle have et naturligt opland. Bestyrelserne skulle være selvsupplerende og på 5 medlemmer, hvoraf 1 medlem kunne komme fra kommunalbestyrelsen. Stridigheder mellem Nationalmuseet og provinsmuseerne skulle afgøres af ministeriet, en bestemmelse der sikkert blev indført som følge af Randers-museets oprørsforsøg i januar 1912.

Nye museer fik 10 år til at vise deres livsberettigelse, før de kunne søge tilskud, og i den tid skulle økonomien bringes på plads, hvilket ville sige, at der skulle være sikret garanti for lokale tilskud svarende til statstilskuddet, ordnede, sikre lokaler i mindst 10 år, en rimelig samling og lokal opbakning.

En ny bestemmelse blev indført om, at opsigelse af statstilskuddet og dermed ophør af tilsyn betød afgivelse af de genstande, der var indkøbt for statens midler. Det var den betingelse, der blev udtalt frygt for ved museumsrådet i Ålborg 1887, men som Sophus Müller dengang afviste.

Hermed var vejen åben for de nye museer til at søge statsstøtte. Køge og Herning var de første museer, der fik støtte efter de nye regler.⁶²

Samarbejdet med Sophus Müller

Da Lønborg Friis i 1888 syslede med planerne om et museum i Hjørring, ville han vise sin gode vilje og sendte Oldnordisk Museum et ravfund som gave, samtidig med at han fremlagde planerne for det kommende museum. Sophus Müller svarede brysk tilbage, at rav var danefæ, som sandelig ikke kunne skænkes museet som gave, da danefæ automatisk tilhører staten. Erstatningen på 15 kroner blev Lønborg Friis bedt om at videresende til finderens. Men bortset herfra var holdningen til det kommende museum positiv. Müller påskønnede den interesse for bevaringen af oldsager, som initiativet var udtryk for og ville ikke underkende betydningen af flere mindre samlinger rundt om i landet. Blot der blev samarbejdet med hovedsamlingen i København og de ældre provinsmuseer, og at vigtige fund blev afgivet til København (fig. 5).⁶³

Der lød helt anderledes negative toner, da museet i Kolding få år efter

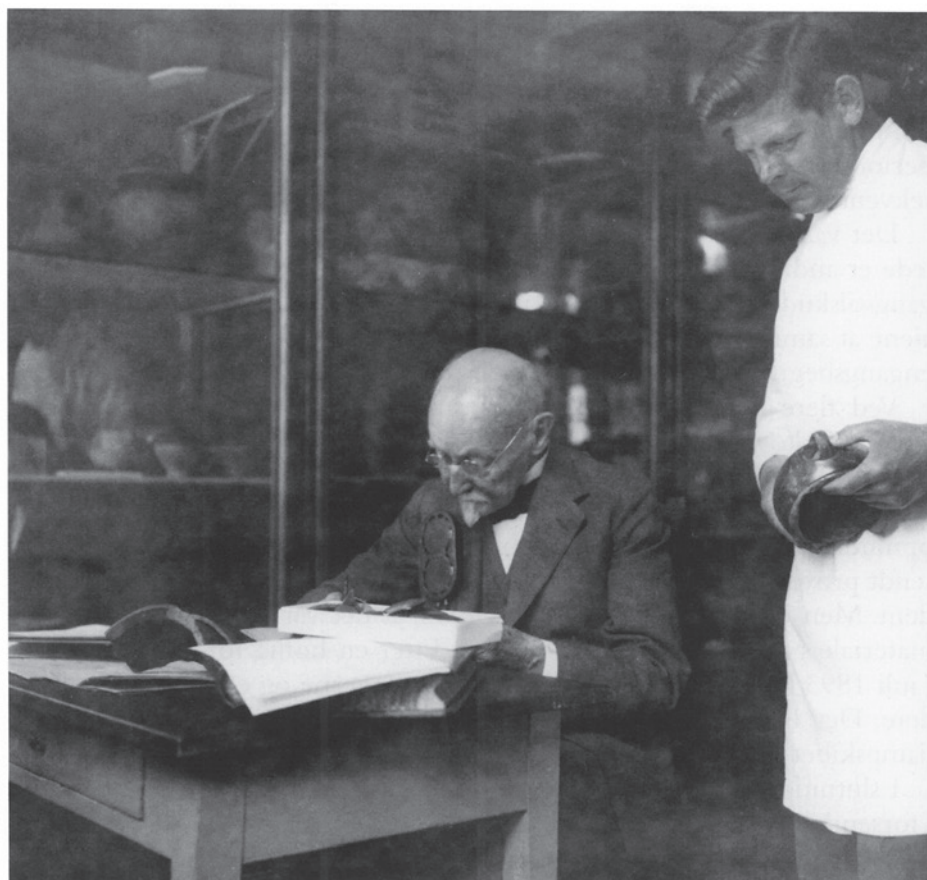

Fig. 5. Forholdet mellem Sophus Müller og tandlæge Lønborg Friis på Vendsyssel historiske Museum var præget af gensidig respekt. Men Sophus Müller var naturligvis landets førende ekspert, og det præger dette billede af de to sammen, hvor Lønborg Friis ærbødigt står et skridt bag Müller. – Foto: Vendsyssel historiske Museum.

The relationship between Sophus Müller and Lønborg Friis, the dentist from Vendsyssel Historical Museum was characterised by mutual respect. However, Sophus Müller was the country's leading expert, as reflected in the photo of the two together: Lønborg Friis is respectfully standing one step behind Müller.

var under dannelselse. Som i Hjørring sendte man, inden museet kom virkelig i gang, et brev til Oldnordisk Museum med en beskrivelse af planerne. Det var ikke noget opmuntrende svar, man fik tilbage. I København syntes man, at det var en dårlig ide med en offentlig samling i Kolding. Man måtte kunne klare sig med et samarbejde med museerne i Århus, Odense og Ribe. Et andragende om statsstøtte ville Müller ikke støtte og ej heller tanken om, at museet skulle have lokaler i slotsruinen.⁶⁴

Der er med andre ord sket et skred i Sophus Müllers holdning til provinsamlingerne i løbet af de få år, der gik fra Hjørring Museum blev oprettet i 1888, til museet i Kolding så dagens lys i 1890. Oprettelsen af provinsmuseer var også på det nærmeste ved at blive en folkesag i løbet af perioden 1890-1914. Sophus Müller slog herefter ind på en hård og konsekvent afvisningspolitik overfor alle nye museumsdannelse.

Det var da også med nogen betænkelighed, at Sophus Müller anbefalede et andragende fra museet i Herning, da det i 1892 søgte om et engangstilskud på 1500 kroner. Kun fordi en af museets ledere havde lovet alene at samle på nyere ting fra egnen omkring Herning, og at det var en engangsbegivenhed, gik Müller med til at anbefale andragendet.

Ved flere lejligheder kom provinsmuseerne i konflikt med Sophus Müller. Ud over den allerede omtalte strid med museet i Randers i 1912, skal her fremdrages en lille episode fra museet i Koldings første leveår.

Længe inden museet var startet, havde man gjort rige oldtidsfund ved opmudring af Kolding havn, heriblandt også dyreknogler. I 1889 blev der sendt prøver af dette materiale til zoologen Herluf Winge, som bestemte dem. Men efter museets start fandt man, at det var rigtigst at lade dette materiale gå gennem Nationalmuseet. Efter en høflig forespørgsel hertil i juli 1893 lovede Nationalmuseet at se på sagerne og ekspedere dem videre. Der blev derfor sendt to kasser dyreknogler til København med dampskibet "Sønderjylland".

I slutningen af oktober kom kasserne retur, men der manglede noget i forsendelsen. Sophus Müller skrev tørt herom i sin følgeskrivelse: "Efter de mellem Nationalmuseet og Zoologisk Museum for saadanne Bestemmelser gældende Regler ere de i omstaaende Liste med et Kryds mærkede Stykker blevne tilbageholdte i Zoologisk Museum. Dette vil sikkert bifaldes af den ærede Bestyrelse, saameget mere som jo denne Indsamling, hvad der ikke kan være forblevet ubemærket, er uden egentlig videnskabelig Betydning og der saaledes ligger mindre Vægt paa, om Fundet indeholder flere eller færre Stykker."

Herluf Winge var derimod særdeles positiv: "Det skal være mig en Fornøjelse at bestemme Knoglerne fra Kolding Fjord; jeg er taknemmelig for enhver Lejlighed til at lære noget om Landets gamle Dyreverden."

Fundene var meget rige, og Winge var begejstret. Ikke desto mindre gik der flere år, før han forsigtigt spurgte, om Zoologisk Museum måtte få noget af materialet: "Jeg ved ikke, om Museet paa Koldinghus sætter Pris paa det rent zoologiske Stof, hvis ikke vilde Zool. Museum være taknemmeligt for noget deraf."

Som det ses, er der en markant forskel mellem Müllers og Winges holdninger til afgivelsen af genstande. Sophus Müller optræder her som den rigoristiske embedsmand, der gennemtrumfer sin vilje og det endda på et tvivlsomt grundlag. Museet i Kolding fik i 1893 nemlig ikke stats-

Fig. 6. Bestyrelsen for Museet på Koldinghus samlet i udstillingen i 1893, netop det år hvor museet måtte se sine dyreknogler konfiskeret af Sophus Müller på vegne af Zoologisk Museum. – Foto: Museet på Koldinghus.

The governing body of the Koldinghus Museum gathered in the exhibition hall in 1893, the very year that Sophus Müller confiscated its animal bones on behalf of the Zoological Museum.

tilskud og var derfor heller ikke underlagt Sophus Müllers tilsyn. Desuden kunne dyreknoglerne næppe heller henregnes som danefæ. Så Müllers ret til at konfiskere Kolding Museums materiale hvilede på et overordentligt tyndt grundlag, og formen, hvorunder det skete, må have virket stødende i Kolding. I skærende kontrast hertil stod Winge, der tydeligvis nærede langt mere respekt for det arbejde, der blev udrettet i Kolding, så det var forståeligt, at museumsfolkene i Kolding derefter gik tilbage til den direkte kontakt med Herluf Winge (fig. 6).⁶⁵

Opkøbere og svindlere

En af de væsentligste funktioner for danske museer på den tid var at modvirke den tiltagende handel med og eksport af oldsager. Flere havde netop det problem med i deres argumentation for oprettelsen af museet.

Således også i Hjørring, der under hele forløbet med museets start igen

og igen advarede befolkningen mod de "Omrejsende Jøder", som opkøberne blev benævnt. Da en af museets velgørere, grosserer Johan Goldschmidt fra København, skænkede sin første gave til det nye museum i december 1888, var det netop med det formål at forhindre opkøb og eksport til udlandet.

Men museet gik videre end blot til at advare befolkningen og fraråde salg til fremmede opkøbere. Man lokkede ligefrem med tilbud om at ville betale mere end opkøberne.

Et eksempel findes i Vendsyssel Tidendes referat fra Vendsyssels historiske Samfunds generalforsamling i juli 1894. På generalforsamlingen blev det oplyst, at af museets årlige forøgelse på 270 numre var 56 købt, næsten alle hos omvandrende opkøbere, der havde tiltusket sig dem for spotpris på landet.⁶⁶

Som eksempel blev fremhævet en mægtig, velbevaret flintdolk, der var fundet af en husmand i Kjul Å ved herregården Asdal. Den solgte finderen til en opkøber for 2,50 kr. og to simple olietryksbilleder. Dolken blev senere solgt til Vendsyssel Historiske Museum for 35 kr.

Det var for museets folk ubegribeligt, at så mange vendelboere trods gentagne advarsler fortsatte med at tro på opkøbernes snak om, at de var udsendt af Oldnordisk Museum i København, og at museerne ikke gav noget for sagerne. Ifølge referatet havde der rejst omkring en halv snes opkøbere rundt på egnen siden nytår, og landboerne blev atter en gang indtrængende anmodet om at henvende sig til museet i Hjørring, der altid udbetalte den fulde værdi for genstandene.⁶⁷

Få måneder efter generalforsamlingen advares befolkningen igen mod opkøberne, og på generalforsamlingen året efter fremgik det, at af årets 230 numre var antallet af købte genstande steget til 88. Det gav kort efter anledning til at indbyde Hjørrings borgere til at indtræde i museums-selskabet for et årligt kontingent på 2 kroner, med det direkte sigte at skaffe flere penge til at konkurrere med handelsmændene.⁶⁸

Skønt museet i Hjørring gjorde, hvad det kunne, for at modvirke opkøbet af oldsager, havde Lønborg Friis et godt forhold til opkøberne og forstod at omgås disse mennesker.

Det beviste han, da en af de opkøbere, han havde mest at gøre med, fik problemer med retssystemet.

Den uheldige antikvitethandler hed Carl Lionett og kom fra Enslev ved Mariager. Han var 1. juli 1903 på vej til stationen i Skagen, da en emsig politibetjent arresterede ham ifølge en forordning fra 1775 for ulovlig omløben med varer og konfiskerede hele hans lager, der hovedsagelig bestod af sølvtøj til en værdi af 1000 kroner. Sagen var en katastrofe for ham og den, han i sin kvide henvendte sig til med en bøn om hjælp, var Lønborg Friis: "Nu maa De Gjøre for mig vad Der kan Gjøres kan De ikke Strax Gaa til Ampmanden Og Forleger Ham Sagen Og Faa Ham til

at Skrive til Pollitimesteren i Skagen at Han Skal Udlevere mig Sagene før Sagen Gaa Vide men Det Maa vere Strax Eller Blive Jeg Ruigeneret for Hele min Fremtid ...”.

Ifølge forordningen fra 1775 tilfaldt værdien af de konfiskerede varer den politibetjent, der havde foretaget anholdelsen, og i lang tid så det sort ud for Carl Lionett. Både ved Skagen Købstads Politiret og Viborg Overret blev han idømt en bøde på 20 kroner og konfiskation af varerne.

Med ved Højesteret vendte billedet. Defensor, højesteretsadvokat Wintther, gjorde gældende, at forordningens bestemmelse om konfiskation til fordel for anmelderen var en barbarisk bestemmelse, der var egnet til at opvække folks lidenskaber, så de ødelagde andre for lumpen fordels skyld. Lionetts handel havde ikke skadet nogen, og det forbryderiske forsæt manglede. Retten fandt, at handel med antikviteter slet ikke kom ind under forordningens bestemmelser, og Lionett blev pure frikendt og fik sit lager udleveret igen.

Det var hermed fastslået af landets højeste domstol, at intet forbød disse krejlere at udøve deres gerning. Museerne var derfor henvist til at bruge andre metoder for at hæmme handlen med oldsager og de stigende priser. Svaret var at købe ind, men det var et skråplan, museerne var ved at komme ud på. Da Vendsyssel historiske Museum gjorde status over året 1903, var samlingen blevet forøget med 350 numre, hvoraf 160 var modtaget som gave, og 190 – altså langt over halvdelen – var købt. Sophus Müller gjorde, hvad han kunne for at modvirke tendensen ved systematisk at anmelde handelsmændene til myndighederne, der så måtte skride til afhøring. Det gav sjældent eller aldrig bonus, men det var selvfølgelig ubehageligt for den, det gik ud over.⁶⁹

En sådan delvist forgæves sag førte Sophus Müller i 1899 mod handelsmanden Thomas Christensen (kaldet “Snye Tammes”) fra Randers. Som så ofte før og siden var Lønborg Friis mellemmand i denne sag, der tog sin begyndelse i marts 1899 med, at Lønborg Friis skrev til Sophus Müller og berettede om et bronzealderfund. Sophus Müller svarede tilbage, at han allerede havde hørt om fundet og forsøgt at erhverve det, men forgæves. Han håbede på, at Lønborg Friis kunne ordne det. Den 27. marts udsendte Nationalmuseet et cirkulære til samtlige museer med anmodning om ikke at byde mere end 200 kr. for fundet, der bestod af en halsring og en armbånd. Sophus Müller havde imidlertid mistanke om, at der havde været to halsringe, og efterlyser den manglende.

Lønborg Friis reagerer omgående ved at skrive til Thomas Christensen, der den første dag i april svarede ved at give oplysninger om fundomstændighederne (uden dog at røbe, hvor de var fundet). Han skrev også i brevet, at en vis Jensen i Viborg havde skrevet til Nationalmuseet, der havde pudset politimesteren i Viborg på ham. Men – som Thomas Christensen forklarede det – havde hans gode ven, en person ved navn

Ole Hansen (kaldet "Snye Wolle") fra København ganske belejligt hentet fundet 1½ time før mødet på byfogedkontoret. Hvor han var taget hen med sagerne, havde Thomas Christensen ikke den fjerneste anelse om.

Denne lidt mystiske forklaring lod Lønborg Friis sig ikke narre af. Han skrev igen til Thomas Christensen. Brevet har vi ikke, men af Thomas Christensens svar fremgår det, at Lønborg Friis har lovet at være ansvarlig for, at fundet ikke kom i hænderne på Nationalmuseet, og Christensen lover derfor at sende det samme dag. Ifølge et brev med samme dato vil han dog komme med det personligt for at være helt sikker på, at Nationalmuseet ikke får fingre i det. Christensen er meget fortørnet på Nationalmuseet: "... Grundet paa at det minste jeg har haft med Nasionalmuseet at gjøre har det kun paaført mig ærgelse og Tab det mindste jeg har rørt ved Dem blot med en Finger har det blot forvoldt mig ulæmpe Løfter er bleven brudt reel Gjeld til mig er bleven ubetalt og jeg betragter at sælge Oldsager til Nasionalmuseet er lig som at sælge sine Klæder til Marskandiser".

Selv om hals- og armringen nu var sikret, var Sophus Müller ikke tilfreds. Den 12. april blev Thomas Christensen atter en gang tvunget til afhøring hos myndighederne, for at de kunne fremtvinge en erklæring om, at der havde været to halsringe. Under påberåbelse af at Nationalmuseet skyldte ham 22 kr., nægtede han at svare. Skummende af raseri opgør Christensen sit tab til 2 dage à 5 kr. + 10 kr. til rejse, kost og tæring, et beløb, han agter at gøre krav på hos Nationalmuseet. Følgerne bliver – efter hans mening – at gode fund ville blive hemmeligholdt og ikke mere udbudt til salg i Danmark.

I mellemtiden havde Lønborg Friis sendt fundet til København til undersøgelse og vurdering, og den 14. april returneres det til Hjørring. Sophus Müller takker i sit følgebrev, der er stilet personligt til Lønborg Friis: "Havde jeg ikke faaet det gjennem Dem, var det næppe kommet mig for Øie. De skal saaledes have gjentagen Taksigelse".⁷⁰

Et andet problem, som Sophus Müller kæmpede med i disse år, var forfalskede oldsager. Som regel lykkedes det for museernes erfarne folk at gennemskue de ofte vellykkede forfalskninger, udført af forskellige fingersnilde personer og forhandlet gennem antikvitethandlere som Thomas Christensen.

I efteråret 1906 lykkedes det "Snye Tammes" at få hævn over sin ærkefjende, Sophus Müller, og atter en gang optrådte Lønborg Friis som mellemmand og fik redet trådene ud til Sophus Müllers store forundring.

Thomas Christensen henvendte sig en dag i begyndelsen af september til et dagblad i Randers og præsenterede redaktøren for en nyhed om, at han var i besiddelse af et kæmpespyd af sort flint på hele 64 centimeter.

Redaktøren besøgte Thomas og beundrede spyddet, der lå på vat i en glaskasse. Avisen skrev om sagen og oplyste, at stykket ville gå til udlandet, fordi værdien var svimlende, og fordi Nationalmuseet blev ledet af en krakilsk direktør.

Da "fundet" blev kendt i museumsverdenen, strømmede museumsfolk til Thomas' lille butik i Randers for at få et glimt af vidunderet, og selv politiet mødte op på Sophus Müllers anmodning, men ingen fik stykket at se. End ikke et personligt besøg af Nationalmuseets direktør ændrede ved sagen.

I sin nød henvendte Sophus Müller sig til Lønborg Friis, der lovede at besøge Thomas og se på spyddet på vej hjem fra en tur til Lolland. Under sit besøg i Randers, der også indebar, at Lønborg Friis overnattede hos Thomas, gik denne til bekendelse. Der var i virkeligheden ikke tale om andet end en forfalskning i ibenholt, der var så godt eftergjort, at ukyndige let lod sig narre. Der fandtes ingen original af spyddet.

Lønborg Friis fik trukket Thomas med til fotografen, hvor han blev foreviget med vadsæk og kæmpespyd og et polisk glimt i øjet. Som et minde fik Lønborg Friis overdraget "spyddet", som han sendte til Nationalmuseet til undersøgelse. Den 19. september skrev Sophus Müller og takkede Lønborg Friis for, at han havde givet sig i kast med den mystiske sag.

Få dage efter returnerede han desuden spyddet, og i det medfølgende brev erkendte han overfor Lønborg Friis, at han havde ladet sig narre af Thomas, selv om han havde en mistanke om, at der var tale om en forfalskning. Et så stort stykke var ikke særlig sandsynligt, men umuligt var det ikke. På museet havde man både økser på 19" og spyd og økser på 17-18", så hvorfor skulle der ikke findes et spyd på 24"?

Men hvordan Lønborg Friis havde haft succes med missionen i Randers, var en gåde for Sophus Müller: "Men hør nu. Hvorledes har De faaet ham til at sige Dem Sandheden? Til at vise Dem Stykket? Til at give Dem det? Hvad i al verden har bevæget ham dertil? Der er mig noget meget mistænkeligt deri. Fortæl mig, hvad De har sagt og gjort for at faa ham til at sige Dem Sandheden, naar han har løiet for alle andre?"

Sophus Müller var ikke fuldstændig overbevist om, at der ikke fandtes en original et eller andet sted. Thomas måtte have fået kopien lavet for at tjene penge. Og hvor var det værksted, der havde fremstillet kopien, der i øvrigt blev betegnet som så god, at den enten måtte være lavet efter et forbillede eller af en oldsagskyndig mand.

Gåden blev aldrig løst. Sandsynligheden taler for, at det hele var et iscenesat fupnummer for at drille Sophus Müller. Året efter affæren med spyddet var det Nationalmuseets 100 års jubilæum, og blandt de mange hilsner i den anledning var et smukt foto af Thomas med kæmpespyddet med en hilsen fra den træske randrusianer (fig. 7).⁷¹

Fig. 7. Billedet som Lønborg Friis fik taget af Snye Tammes med kæmpespyddet. Thomas Christensen nyder ganske øjensynligt situationen, som den lurendrejer han var. – Foto: Vendsyssel historiske Museum.

The photo taken on Lønborg Friis' initiative, showing Tammes with the giant spear. The mischievous Thomas Christensen seems to enjoy the situation.

Museet på Koldinghus og Vorbassedrengene

Den 29. januar 1896 skrev I.O. Brandorff til Nationalmuseet og fortalte om de højplyndringer, der fandt sted i egnen omkring Kolding, foretaget af de såkaldte "Vorbassedrengene". På trods af at han følte, at Nationalmuseet nærrede uvilje mod ham – eller rettere bestyrelsen, tilbød han sin tjeneste til modarbejdelse af uvæsenet. Man havde i det forløbne år købt lidt af højplyndrerne for at forhindre, at sagerne blev spredt, men omrejsende opkøbere og private samlere havde drevet priserne op, så ethvert forsøg på at modvirke trafikken var forgæves. Sophus Müller svarede, at han nærrede den største velvilje overfor Koldingmuseet, men at han iøvrigt godt kendte problemet i Vorbasse, og allerede havde truffet aftale med lokale hjælpere, til hvem Brandorff kunne slutte sig til sommer. Med andre ord var Sophus Müller gået uden om det lokale museum.

Det tog man pænt i Kolding. Den 7. februar sendte Brandorff et nyt brev, hvori han blot noterede sig Sophus Müllers brev af 4. februar, men iøvrigt anbefalede Nationalmuseet at træde ind i en fredningssag, som Brandorff havde arbejdet på at få i stand. Han havde, ved hjælp af den lokale præst og sognefoged, opnået, at en enke på Vorbasse Sønderhede havde nedsat sit krav for fredningen af en langdysse, så den nu var acceptabel. Sagen viser, at de lokale myndigheder kunne være gode hjælpere, men de gjorde intet af egen drift, hvorimod de lokale museumsfolk virkede aktivt for sagen og derigennem opnåede resultater.

Men da Sophus Müller i sommeren 1896 var på besøg i Kolding, tog sagen en dramatisk vending. Han havde ved et besøg på Vorbasse-egnen afhørt en række mænd. Af forklaringerne fremgik det, at der var blevet plyndret ca. 150 høje, og at hovedparten af fundene var gået til Koldingmuseet, som skulle have købt for 6-700 kr. Museet fik i den anledning en alvorlig reprimande med indskærpelse af, at køb fra højplyndringer kun måtte finde sted med unika.

Bestyrelsen for Museet på Koldinghus anerkendte dette princip, men tillod sig at erindre om, at man i brevet fra januar samme år havde bedt om Nationalmuseets hjælp uden at få andet svar, end at der ville blive set på det til sommer.

Müllers fremgangsmåde havde ikke succes. Hans manglende evne til – som ærkekøbenhavnsk embedsmand – at kommunikere med landboerne resulterede i, at han havde stort besvær med at forhindre højplyndringerne i Jylland. Lovgivning mod problemet fandtes ikke, så det eneste middel, han havde, var at henvende sig til befolkningen. Hertil benyttede han det i og for sig fornuftige middel, aviserne, samt anmodede provinsmuseerne om at afholde sig fra køb af højplyndrernes fund. Alt uden resultat.

dertiden synge mine husmandssange for disse brave naturmennesker – man må jo tage folk som de er).”

Skjoldborgs fremgangsmåde står i skærende kontrast til Müllers egne forgæves forsøg på at komme problemet til livs, når han som embedsmand fra København besøgte Slaugs herred og afhørte befolkningen. Den slags metoder havde ingen virkning. Derfor var Skjoldborg et kup for fredningsarbejdet, og det kan undre, at Nationalmuseet ikke også i større omfang prøvede at benytte sig af de muligheder, provinsmuseernes bestyrelser frembød i den henseende (fig. 8).⁷²

Afslutning

Tiden under Sophus Müller blev for provinsmuseerne en anspændt periode med næsten konstant uro og utilfredshed. Under C.J. Thomsen og J.J.A. Worsaae havde der været både harmoni og samarbejde, men mødet med den konservative og benhårde Müller, der blev sat til at administrere statens tilskud til provinsmuseerne, satte sine spor.

I 1855 da det første provinsmuseum i Ribe blev grundlagt, havde Thomsen allerede adskillige år på bagen som museumsmand. Til han døde i 1865 blev der desuden kun grundlagt fire provinsmuseer i alt, det sidste kun to år før Thomsens død. Thomsen kaldte dem for “mine Børnebørn”, og samarbejdet gik gnidningsløst, man udvekslede fund og supplerede provinsmuseernes samlinger med gaver og deponeringer eller afstøbninger.

Worsaae fortsatte det glimrende forhold til provinsmuseerne, født og opvokset i provinsen som han var. Året efter sin tiltræden som leder af Oldnordisk Museum fostrede han en ide om at ansætte lokale inspektører til at føre tilsyn med stiftets oldtidsminder. Projektet strandede dog på mangel af bevillinger, men ville sikkert have betydet bedre arbejdsforhold for provinsmuseerne og et styrket forhold mellem provinsen og København.

Men Oldnordisk Museum havde heller ingen magtmidler at sætte ind mod provinsmuseerne, der i praksis var private, selvstændige enheder. Med indførelsen af statstilskuddet fra 1887 mistede provinsmuseerne imidlertid deres selvstændighed, og måtte underkaste sig statens tilsyn. Og betingelserne blev både dikteret og kontrolleret fra oven.⁷³

De ældste provinsmuseer blev oprettet i Jylland og på Fyn, langt væk fra København. Da tidsskriftet Samlinger til Jydsk Historie og Topografi udkom første gang i 1866, skrev overlærer Johs. Forchammer fra Aalborg en artikel om de jyske museer og fremhævede, at de blev dannet som modvægt mod københavneri og enevældens centralisering.

Museumsdannelserne i provinsbyerne bliver derved en brik i det opgør med enevælden, som hele landet var involveret i.⁷⁴

Derfor fik Sophus Müller så kraftig modstand mod sine bestræbelser på at inddæmme provinsmuseernes fremkomst. Tiden skreg på frigørelse fra København, og der skulle ikke meget til, før der blev råbt: Ulven kommer. I den atmosfære skulle Sophus Müller manøvrere sine synspunkter igennem, og det var ikke let for en mand, der som Sophus Müller i den grad var opslugt af sin forskning, at han ikke sansede ret meget af det, der foregik i samfundet omkring ham. Det fornemmer man, når man læser, hvad K. Friis Johansen skrev om ham i sit mindeord fra 1935: "Vistnok plejede han ingen andre Interesser end Arkæologien. Han levede sit liv mellem Oldsagerne og skænkede dem hele sin grænseløse Arbejdsevne." Desuden var hans døvhed en stor hemske for ham i hans samkvem med andre mennesker, han: "Renoncerede derfor paa Delagtighed i, hvad der foregik udenfor hans egne Enemærker."⁷⁵

Dette, sammen med den stærkt konservative grundholdning og hans familiemæssige bånd til det københavnske borgerskab, gjorde det svært for ham at forstå de holdninger og tanker, der gjorde sig gældende ude i provinsen, specielt i en tid hvor brydningerne mellem Højre og Venstre var på sit højeste. Sophus Müllers konservatisme gjorde ham mere centralistisk indstillet end sine forgængere, specielt ejendommeligt når man tænker på Thomsen, der var fortrolig med enevældens centralstyre, men ikke desto mindre var yderst liberal i sit forhold til museerne i provinsen.

Resultatet blev formentlig, at provinsmuseerne langsomt udviklede sig fra at samle på oldsager og blive som små kopier af det nationale museum til at koncentrere sin indsamling på andre ting, fortrinsvis fra middelalder og nyere tid.

Gårdmænd, husmænd og jævne menneskers tankegang var ham også fremmed. Det viser ikke alene de skærmydsler, han havde med de omrejssende handelsmænd, hvor Lønborg Friis måtte optræde som mellemmand, men også i hans forhold til fredningssagen og højplyndrerne måtte han agere via mellemmand.

Sophus Müllers æra i dansk museumshistorie trak lange spor efter sig. Først i 1941 blev der lempet i tilsynsreglerne fra 1915, idet afleveringspligten blev ophævet og udgravningsretten lempet, og ved museumsloven af 1958 blev lokalmuseernes frihed til indsamling og udgravning i deres regionale områder fastslået.⁷⁶

NOTER

1 Rasmussen 1979a, s. 45 f.

2 Jensen 1992, s. 41 ff.

3 Kjær 1988, s. 187 ff.

4 Rasmussen 1979a, s. 49 ff., Jensen 1992, s. 261 f.

5 Rasmussen 1979a, s. 56 f.; Müller 1886, s. 5 ff.

6 Worsaae 1884, s. 175.

- 7 C.J. Becker 1979: s. 168ff.; Müller 1880, s. 127.
- 8 Hermansen 1938, s. 173 ff.
- 9 Dansk Biografisk Leksikon 1980a, s. 187; Schmidt 1925, s. 77 f; Dansk Biografisk Leksikon 1983, s. 32.
- 10 Svenskt biogr. Lex., s. 43 f.; Svenska Män och Kvinnor, s. 329 f.; Mackeprang 1934, s. 25 ff.
- 11 Krosigh 1982, s. 138; Nordman 1960, s. 100.
- 12 Mackeprang 1934, s. 15. Müller 1886, s. 2.
- 13 Aarbøger 1890, s. 295.
- 14 Rasmussen 1979a, s. 81 f.
- 15 Nordman 1960, s. 40.
- 16 Almgren og Alin 1928, s. 3.; Poulsen 1947, s. 244 ff.
- 17 Politiken, d. 27. januar 1921.
- 18 Nordman 1960, s. 48.
- 19 Dansk Biografisk Leksikon 1982, s. 180 f.
- 20 Rigsarkivet. Andragender til Ministeriet f. Kirke- og Undervisningsvæsenet, 3. eksp. kontor, sag nr. 659/85. Ansøgning af 29. august 1885.
- 21 Worsaae havde få år i forvejen fremsat den stik modsatte tanke i Nordisk Tidskrift för vetenskap, konst och industri, 1884, s. 175.
- 22 Rigsarkivet. Andragender til Ministeriet f. Kirke- og Undervisningsvæsenet, 3. eksp. kontor, sag nr. 659/85. Trykt udtalelse af 23. oktober 1885.
- 23 Rasmussen 1979a, s. 82.
- 24 Odense Bys Museer. Arkivet. Kasse mrk.: Fyens Stiftsmuseum 1887-88-89. Div. korrespondance fra Barfod til Lotze, foråret 1887.
- 25 Odense Bys Museer. Arkivet. Kasse mrk.: Fyens Stiftsmuseum 1887-88-89. Skr. af 26. april 1887 fra Ministeriet f. Kirke- og Undervisningsvæsenet til bestyrelsen for museet i Odense; brev af 14. maj 1887 fra Lotze til Herbst.
- 26 Odense Bys Museer. Arkivet. Kasse mrk.: Fyens Stiftsmuseum 1887-88-89. Brev af 10. februar 1887 fra Barfod til Lotze.
- 27 Holger Rasmussen skriver om museumsforeningen, at den skulle drøftes på museumsrådet i Ålborg, hvorefter han ikke kommer videre ind på dens skæbne. Svend Larsen går lidt videre, idet han formoder, at der ikke er sket videre fremskridt i den sag på mødet. Ingen af dem har tilsyneladende kendt referatet fra Aalborgmuseets arkiv. Rasmussen 1979a, s. 82 f.; Larsen 1935, s. 62.
- 28 Aalborg Historiske Museum. Arkivet. Forhandlingsprotokol for Aalborg Historiske Museums bestyrelse. Mødereferat af 22. maj 1887.
- 29 Rigsarkivet. Andragender til Ministeriet f. Kirke- og Undervisningsvæsenet, 3. eksp. kontor, sag nr. 983/13, anf. dato.
- 30 Hans kone fødte en datter den 26. 5. (Hauch Fausbøll: Slægtshaandbogen, s. 654). Odense Bys Museer. Arkivet. Kasse mrk.: Fyens Stiftsmuseum 1887-88-89. Brev af 16. maj 1887 fra Sophus Müller til Gustav Lotze; telegram af 17. maj 1887 fra Müller til Lotze.
- 31 Larsen 1935, s. 45 og 69 ff.
- 32 Aalborg Historiske Museum. Arkivet. Forhandlingsprotokol for Aalborg Historiske Museums bestyrelse, referat af 22. november 1889 og 26. oktober 1892.
- 33 Larsen 1935, s. 63 ff.; Odense Bys Museer. Arkivet. Kasse mrk.: Fyens Stiftsmuseum 1892-93-94. Breve af 20. og 26. april samt 1., 7. og 10. maj 1893; Nationalmuseets 1. afd. adm. arkiv: Fyens Stiftsmuseum, sag nr. 147/93.
- 34 Den omtalte lærer var sikkert Johan Skjoldborg (Thorsen 1983, s. 53.); Nationalmuseets 1. afd. adm. arkiv: Aalborg Museum, sag nr. 121/94; Statens Museumsnævn. Protokol mrk.: "Referater af tilsynsbesøg i lokalmuseerne 1891-1919", anf. dato.
- 35 Rasmussen 1979a, s. 102.
- 36 Odense Bys Museer. Arkivet. Kasse mrk.: Fyens Stiftsmuseum 1892-93-94. Indbydelse anf. dato; mødereferat af 5. juni 1894.
- 37 Odense Bys Museer. Arkivet. Kasse mrk.: Fyens Stiftsmuseum 1892-93-94. Trykt cirkulære, marts 1894. Berlingske Tidende, morgen, d. 6. januar 1896, s. 2; Berlingske Tidende morgen, d. 23. maj 1896, s. 2.
- 38 Larsen 1935, s. 86.
- 39 Odense Bys Museer. Arkivet. Kasse mrk.: Fyens Stiftsmuseum 1895-99. Brev af 21. eller 31. december 1895.

- 40 Odense Bys Museer. Arkivet. Kasse mrk.: Fyens Stiftsmuseum 1895-99. Breve af 13. og 17. april 1897; Larsen 1935, s. 87.
- 41 Odense Bys Museer. Arkivet. Kasse mrk.: Fyens Stiftsmuseum 1895-99. Udateret koncept, men må med henvisning til medsendte avisartikel dateres til efter 2. juli 1896.
- 42 Larsen 1935, s. 91 f.
- 43 Odense Bys Museer. Arkivet. Kasse mrk.: Fyens Stiftsmuseum 1892-94. Mødereferat, 5. juni 1894; Odense Bys Museer. Arkivet. Kasse mrk.: Fyens Stiftsmuseum 1895-99. Kopi af brev af 16. marts 1897 fra Sophus Müller til Neergaard og Rasmussen, Odense, og Reeh, Århus; 17. marts 1897 fra Sophus Müller til Neergaard og Rasmussen, Odense; cirkulære af 24. marts 1897 fra Sophus Müller og Mollerup til museerne i Odense, Århus, Randers, Ålborg, Hjørring, Viborg, Kolding, Ribe, Maribo og Rønne.
- 44 Politiken, d. 17. maj 1897, s. 2.
- 45 Rasmussen 1979b, s. 217.
- 46 Odense Bys Museer. Arkivet. Kasse mrk.: Fyens Stiftsmuseum 1895-99. Tale af Hans Rasmussen, 16. maj 1897.
- 47 Rasmussen 1979b, s. 179 ff. Berlingske Tidende, aften, d. 17. maj 1897, s. 2.
- 48 Larsen 1935, s. 81.
- 49 Statens Museumsnavn: Protokol mrk.: Referater af Tilsynsbesøg i Lokalmuseerne 1891-1919, anført dato.
- 50 Al korrespondance om museumsrådet: Odense Bys Museer. Arkivet. Kasse mrk.: Fyens Stiftsmuseum 1912-13.
- 51 Rasmussen 1979a, s. 103.
- 52 Vendsyssel Tidende 7. oktober 1912.
- 53 Larsen 1935, s. 88.
- 54 Statens Museumsnavn: Protokol mrk.: Referater af Tilsynsbesøg i Lokalmuseerne 1891-1919, anf. datoer.
- 55 Vendsyssel Tidende skrev i 1888 om sagen den 27. og 31. august, 1. september og 7. november. Hansen 1939, s. 4; Vendsyssel Tidende 9. oktober 1890.
- 56 Vendsyssel historiske Museum. Arkivet. Kasse mrk.: Korrespondance 1888-1900, breve af 15. januar, 17. februar, 8. og 16. marts 1899 fra Sophus Müller til Lønborg Friis. Vendsyssel historiske Museum. Arkivet. Kasse mrk.: "Korrespondance 1888-1900", telegram af 30. juli 1899 fra Sophus Müller til Lønborg Friis; brev af 29. august 1899 fra samme til samme. Aalborg Historiske Museum. Arkivet. Forhandlingsprotokol for Aalborg Historiske Museums bestyrelse, møde d. 7. oktober 1893; Aalborg Historiske Museum. Arkivet. Fortegnelse over historisk Museums arkiv: Breve nr. 504 og 524.
- 57 Vendsyssel historiske Museum. Arkivet. Kasse mrk.: "Breve 1902", kopi af andragende til Ministeriet f. Kirke- og Undervisningsvæsenet, anf. dato; koncept til skrivelse til Sophus Müller, s. d. Nationalmuseet. 1. afd. Adm. arkiv. Kasse mrk.: "Hjørring Amt.", brev af 8. februar 1901 fra Lønborg Friis til Sophus Müller.
- 58 Vendsyssel historiske Museum. Arkivet. Kasse mrk.: "Breve 1903", koncept til andragende anf. dato; koncept til følgeskrivelse til Sophus Müller, s. d.; brev af 1. september 1903 fra Sophus Müller til Vendsyssel historiske Museum; Rigsarkivet. Andragender til Minist. f. Kirke- og Undervisningsvæsenet, 3. eksp. kontor. Sag nr. 740/03.
- 59 Statens Museumsnavn: Protokol mrk.: Referater af tilsynsbesøg i lokalmuseerne 1891-1919, anf. dato. Vendsyssel historiske Museum. Arkivet. Kasse mrk.: "Breve 1905", koncept til andragende af 24. juli 1905; udateret koncept til skrivelse til Vendsyssels folketingsmænd; brev af 2. august 1905 fra Sophus Müller til Vendsyssel historiske Museum. Rigsdagstidende. Folketingets forhandlinger. 58. ord. saml. 1905-06, sp. 643f, 1106f og 1168. Vendsyssel Tidende 10. januar 1906. Vendsyssel historiske Museum. Arkivet. Kasse mrk.: "Breve 1906", koncept til takkeskrivelse til kultus- og finansministeren af 13. april 1906; koncept til takkeskrivelse til amtets folke- og landstingsmænd af 14. april 1906.
- 60 Alberti: P.A. Alberti meldte sig 8. september 1908 til politiet for bedrageri for 15 mill. kr. (Politikens Danmarkshistorie, bd. 12, s. 482 f.) og Mollerup: A.J.W. Mollerup, direktør for Nationalmuseets 2. afdeling fra 1896, til han 1910 måtte opgive sin stilling på grund af bedrageri. (DBL, bd. 9, s. 623 ff.).

- 61 "Striden om de kongevalgte". Sigter vel til diskussionen i 1848 om kongens ret til at vælge et antal af rigsdagens medlemmer for at sikre et konservativt flertal i anledning af forhandlingerne om liberalisering af valgloven (Den danske rigsdag, bd. 1, s. 70ff.).
- 62 Al korrespondance i sagen om Køge Museums andragende og de ændrede tilskudsregler: Rigsarkivet. Andragender til Ministeriet f. Kirke- og Undervisningsvæsenet 3. eksp. kontor, sag nr. 983/13.
- 63 Vendsyssel historiske Museum. Arkivet. Kasse mrk. Korrespondance 1888-1900. Brev af 26. oktober 1888, fra Herbst til Lønborg Friis.
- 64 Eliassen 1915, s. 7 f.
- 65 Museet på Koldinghus. Arkivet. Omslag mrk.: "Kolding Fjord", fragment af brev af 26. januar 1889 fra Herluf Winge til?; 10. juli 1893 fra Brandorff til Nationalmuseets 1. afd.; 15. juli 1893 fra Sophus Müller til Brandorff; 9. september 1893 fra Brandorff til Nationalmuseets 1. afd.; 27. oktober 1893 fra Sophus Müller til Det historisk-antikvariske Selskab for Kolding og Omegn; 7. oktober 1895 fra Herluf Winge til Brandorff; 13. december 1895 fra Herluf Winge til Brandorff.
- 66 Vendsyssel Tidende 31. august, 7. november og 18. december 1888, 8. januar 1889 og 9. oktober 1890.
- 67 Vendsyssel Tidende 13. juli 1894.
- 68 Vendsyssel Tidende 25. september 1894 samt 18. og 24. maj 1895.
- 69 Vendsyssel Tidende 19., 20. og 26. januar 1904; Politiken 20. januar 1904; Berlingske Tidende Morgen 20. og 22. januar 1904.
- 70 Vendsyssel historiske Museum. Arkivet. Kasse mrk.: "Korrespondance 1888-1900". 1899: 13. marts: Sophus Müller til Lønborg Friis; 27. marts: Cirkulære fra NM til Vendsyssel historiske Museum; 1. og 8. april: Th. Christensen til Lønborg Friis; 14. april: Sophus Müller til Lønborg Friis.
- 71 Vendsyssel historiske Museum. Arkivet. Kasse mrk.: "Breve 1906". 1906: 19. september: Sophus Müller til Lønborg Friis; 22. september: Sophus Müller til Lønborg Friis.; Hansen 1939, s. 48 ff.
- 72 Thorsen 1983, s. 53.; Museer på Koldinghus. Arkivet. Omslag mrk.: "Vorbasedrengene", brev af 29. januar 1896 fra Brandorff til Nationalmuseets 1. afd.; 4. februar 1896 fra Sophus Müller til Brandorff; 7. februar 1896 fra Brandorff til Nationalmuseets 1. afd.; 2. juni 1896 fra Sophus Müller til bestyrelsen; 21. og 27. april 1897 fra Sophus Müller til Museet paa Koldinghus. Nationalmuseets 1. afd. adm. arkiv, Museet paa Koldinghus, brev af 29. juni 1896 fra bestyrelsen til Nationalmuseets 1. afd.
- 73 Kjær 1980, s. 386 f.
- 74 Rasmussen 1979a, s. 75 f.
- 75 Johansen 1935, s. 78.
- 76 Rasmussen 1979a, s. 151 og s. 156 ff.

LITTERATUR OG KILDER

- Almgren, Oscar og Johan Alin 1928: Georg F.L. Sarauw. Några minnesord. *Göteborgs och Bohusläns fornminnesförenings Tidskrift 1927*. Göteborg.
- Becker, C.J. 1979: Nordisk arkæologi og europæisk forhistorie. P.J. Jensen (red.): *Københavns Universitet 1479-1979, bd. XI*, København.
- Berlingske Tidende.
- Dansk Biografisk Leksikon* 1980a, bd. 4. København.
- Dansk Biografisk Leksikon* 1980b, bd. 5. København.
- Dansk Biografisk Leksikon* 1982, bd. 10. København.
- Dansk Biografisk Leksikon* 1983, bd. 14. København.
- Dansk Biografisk Leksikon* 1984a, bd. 15. København.
- Dansk Biografisk Leksikon* 1984b, bd. 16. København.
- Eliassen, P. 1915: *Museet paa Koldinghus. 25 års udvikling og virksomhed*. Kolding.
- Fausbøll 1900-12: *Slægtshaandbogen*. København.
- Hansen, H.P. 1939: Vendsyssels historiske Museum gennem halvtreds år. *Sprog og Kultur VIII*.
- Hermansen, Victor (udg.) 1938: *J.J.A. Worsaae: Af en oldgranskers breve 1848-1885*. København.

- Jensen, Jørgen 1992: *Thomsens museum. Historien om Nationalmuseet*. København.
- Johansen, K. Friis 1935: Sophus Müller. 24. maj 1846-24. februar 1934. *Oversigt over det kgl. danske Videnskabernes Selskabs virksomhed 1933-1934*. København.
- Jørgensen, Ellen 1964: *Historiens studium i Danmark i det 19. aarhundrede*, København.
- Kjær, Birgitte 1980: "Gamle Thomsens" børnebørn. Om oprettelsen af de første provinsmuseer i Danmark. *Fortid og Nutid, bd. XXVIII, hf. 3*.
- Kjær, Birgitte 1988: Gensidig afhængighed og godt samarbejde. Om C.J. Thomsens forhold til de kulturhistoriske provinssamlinger. *Aarbøger for Nordisk Oldkyndighed og Historie 1988*. København.
- Klindt-Jensen, Ole 1974: Fornylse af arkæologien – 1893. *Hikuin 1*.
- Krosigk, Hildegard Gräfin Schwerin von 1982: *Gustaf Kossinna*. Neumünster 1982.
- Larsen, Svend 1935: *Et provinsmuseums Historie. Odense bys offentlige samlinger 1860-1935*. Odense.
- Mackeprang, M. 1934: Mindeord om Sophus Müller. *Aarbøger for Nordisk Oldkyndighed og Historie 1. halvbind*.
- Müller, Sophus 1880: Selvbiografi. *Indbydelsesskrift til Københavns Universitets Aarsfest. November 1880*.
- Müller, Sophus 1886: *Mindetale over det kgl. nordiske oldskriftselskabs vicepræsident fra 1865 til 1885, kammerherre, museumsdirektør, dr. phil. J.J.A. Worsaae* (særtryk af Aarbøger for Nordisk Oldkyndighed og Historie).
- Nordman, Elin 1960: *Vandring i usynligt rum*. København.
- Politiken.
- Poulsen, Frederik 1947: *I det gæstfri Europa*. København.
- Rasmussen, Holger 1979a: *Dansk museumshistorie*. Hjørring.
- Rasmussen, Holger 1979b: *Bernhard Olsen. Virke og værker*. København.
- Rigsdagstidende.
- Schmidt, Valdemar 1925: *Af et langt livs historie*. København.
- Svenska Män och Kvinnor, bd. 5*, Stockholm 1949.
- Svenskt Biografisk Lexikon, bd. 19*, Stockholm 1971-73.
- Thorsen, Sven 1983: "Mod en levende personlighed, kan ingen højgraver stå sig" – en tekst-collage om Johan Skjoldborgs agitation mod højodelæggelserne i december 1899 – og et efter-skrift om en uheldig arkæolog. *Antikvariske studier 6. Fortidsminder og bygningsbevaring*. København.
- Vendsyssel Tidende.
- Worsaae, J.J.A. 1884: Om ordningen af arkæologisk-historiske museer i og udenfor Norden. *Nordisk Tidsskrift för vetenskap, kunst och industri*. Stockholm.
- Aarbøger 1890: *Aarbøger for nordisk Oldkyndighed og Historie 1890*. København

UTRYKTE KILDER

- Arkiverne i:
 Køge Museum
 Langelands Museum
 Museet på Koldinghus
 Nationalmuseets 1. afd. Administrativt arkiv.
 Odense Bys Museer
 Rigsarkivet. Andragender til Ministeriet f. Kirke- og Undervisningsvæsenet.
 Statens Museumsnavn.
 Vendsyssel historiske Museum.
 Aalborg Historiske Museum.

Museum crisis

The provincial museums and the National Museum at a time of change

Sophus Müller (1846-1934) was one of the more controversial leaders in the Danish museum world. He was employed as a museum keeper at the Old Nordic Museum in 1885 in connection with the death of its renowned leader, J.J.A. Worsaae, who was succeeded by C.F. Herbst. The new keeper was entrusted with many administrative tasks, one of which was the handling of the relationship between the National Museum and the then seven provincial museums: Ribe (founded 1855), Århus (1860), Odense (1860), Viborg (1861), Aalborg (1865), Randers (1872), and Maribo (1879).

The relationship between the former museum leaders – C.J. Thomsen and Worsaae – and the provincial museums had been characterised by mutual respect and helpfulness, but with Sophus Müller the relations became strained and marked by conflicts (figs. 1-2).

From 1885, the provincial museums applied annually for state subsidies on the grounds that they wanted to prevent the trade and export of artefacts. In April 1887, the Ministry for Ecclesiastical and Educational Affairs brought out a report stating the future rules for state subsidy for provincial museums. These rules were drawn up by Sophus Müller and discussed at a meeting in Aalborg in 1887 – the first joint meeting between museums of cultural history in the country. The representative of the provincial museums was Gustav Lotze from the museum in Odense. He was especially concerned about the demand of state supervision with the provincial museums. Nevertheless, the museums were unprepared and so the outcome of the meeting was a bland letter to the ministry, which consequently paid no attention to the approach (fig. 3).

Sophus Müller's administration of the 1887-rules was strongly challenged by many provincial museums, who resented the lack of cooperation, the trammels concerning the right to carry out excavations and the duty to hand over important finds to the museum in Copenhagen. The last issue especially caused concern and frustration, but it never became a topic at the official meetings between the leaders of the National Museum and the provincial museums, which took place in Århus in 1894 and in Copenhagen in 1897. The frustration thus never led to any change in the conditions for the provincial museums, mainly because the museum leaders disagreed about the demands to be made on the National Museum. In 1912, the same negative destiny befell an excessive proposal from the museum in Randers (figs. 4-5).

Sophus Müller was a competent archaeologist, but his managerial style regarding administration was never popular with the provincial museums nor with the National Museum staff. Also, he was extremely unpopular with most of the antique dealers trading in artefacts all over the country. Of these and the farmhands that plundered the burial mounds he was an implacable enemy. Sophus Müller never learned how to tackle these people, nor did he ever understand their way of thinking. In this respect he had great support from the provincial museums and from the few private individuals that acted as the links between him and the population (figs. 6-7).

The era when Sophus Müller was the leader of the Danish museum system was also one of great change in the Danish society. Industry was booming and about to bring new wealth to the country and both the forma-

tions of parties and the democratisation process were developing. Sophus Müller, who was a genuine Copenhagener and very conservative, found it difficult to keep up with these changes. The fact that the farmers were gaining power through "venstre" (a Danish Liberal political party) troubled him (fig. 8). Another problem was his severe hardness of hearing, which contributed to isolating him from the social life. Consequently, he devoted himself to work and research.

Sophus Müller continued his archaeological research for many years following his retirement in 1921. His last work, a treatise on the Iron Age, was published in 1933. He died a few months later, in February the following year.

Niels Løgager Nielsen
Gasmuseet

Translated by Annette Lerche Trolle